МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

КАФЕДРА ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ПРАВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: **Фінансова безпека України та інструменти її забезпечення**

Здобувача вищої освіти ІІ рівня, ІІ курсу, ПМНБз-24-1 групи,
спеціальності 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»

освітньо-професійна програма «Національна безпека»

_____ Портнова Єлизавета Ігорівна
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові)

Науковий керівник _____ Долгий Олександр Андрійович, д.н.держ. упр., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Керівник освітньо-професійної програми _____ Гарбінська-Руденко Альона Валеріївна, к.ю.н., доцент
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Допущено до захисту за рішенням кафедри фінансового та податкового права
протокол від «26» грудня 2026 р. №10/3

Завідувач кафедри _____ Глух Марина Василівна, к.ю.н., професор
(підпис) (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Ірпінь – 2026

Реєстрація №7 11:05.26 _____
(дата) (підпис відповідальної особи)

Результати перевірки до захисту 11.05.26 _____
(до захисту, на доопрацювання) (дата) (підпис)

Результат захисту 95 з А 09.06.26 _____
(оцінка) (дата) (підпис)

Голова комісії: _____ Т.М. Барабаш
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії: _____ М.В. Глух
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ В.Т. Білоус
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ А.В. Гарбінська-Ру
(підпис) (ініціали, прізвище)

ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ

Об'єкти контролю	Діапазон оцінки в балах	Фактична кількість балів	Примітки	Дата, П.І.П.: голови комісії членів комісії, секретаря, (підписи)
ОЦІНЮВАННЯ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ КОМІСІЄЮ ПО ЗАХИСТУ				
1.Доповідь	**від 0 до 10**	10		Т.М. Барабаш
2. Роздатковий матеріал	**від 0 до 5**	5		М.В. Глух
3. Знання теоретичного та практичного матеріалу, вміння відповідати на запитання	**від 0 до 25**	25		А.В. Гарбінська-Руденко
5. Апробація (участь у конференціях)	**від 0 до 10**	10		В.Т. Білоус
РАЗОМ БАЛІВ	**від 0 до 50**	50		О.В. Черняєва
ЗАГАЛЬНА КІЛЬКІСТЬ БАЛІВ	**від 0 до 100**	95		

ПЕРЕВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ЗА 100-БАЛЬНОЮ ШКАЛОЮ ДО НАЦІОНАЛЬНОЇ ШКАЛИ ТА ШКАЛИ ЄКТС

Оцінка за 100-бальною шкалою	Оцінка за шкалою ЕКТС	Оцінка за національною шкалою	Дата	П.І.П.: голови, членів комісії, секретаря, (підпис)
95	A	5		Т.М. Барабаш М.В. Глух А.В. Гарбінська-Руденко В.Т. Білоус О.В. Черняєва

Навчально-науковий інститут права
Кафедра фінансового та податкового права
Спеціальність 256 «Національна безпека (за окремими сферами забезпечення і видами діяльності)»
Освітньо-професійна програма «Національна безпека»

Затверджую
Завідувач кафедри _____
Марина ГЛУХ
«20» січня 2025р.

Завдання на кваліфікаційну роботу
здобувачу вищої освіти

Портновій Єлизаветі Ігорівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи
Фінансова безпека України та інструменти її забезпечення
Затверджена наказом ректора від 31.12.2024 р. № 1929.
2. Строк здачі закінченої роботи 01.05.2026 р.
3. Мета роботи полягає в комплексному дослідженні фінансової безпеки України, оцінка її сучасного стану та обґрунтування інструментів її забезпечення в умовах сучасних викликів.

Об'єктом дослідження є фінансова система України в контексті забезпечення її стійкості та безпеки.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади, механізми та інструменти забезпечення фінансової безпеки держави.

4. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові акти України, статистичні та аналітичні матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Державної служби статистики України, міжнародних фінансових організацій МВФ, Світового банку, ОЕСР, а також Конституція України, Стратегія національної безпеки України, Стратегія економічної безпеки України та інші нормативні акти з питань забезпечення фінансової безпеки держави.

5. Перелік графічного матеріалу кількість і назви таблиць і схем (за наявності): 25 таблиць та 8 рисунків, що відображають теоретичні аспекти фінансової безпеки держави, динаміку макроекономічних показників, стан бюджетної, боргової, валютної, банківської, інвестиційної та податкової безпеки України, а також графічні матеріали щодо інструментів забезпечення фінансової безпеки, міжнародної фінансової допомоги, динаміки ВВП, державного боргу, валютних показників та облікової ставки НБУ.

6. Зміст кваліфікаційної роботи. Розділ 1. Теоретичні основи фінансової безпеки держави: 1.1. Сутність та місце фінансової безпеки у системі національної

безпеки; 1.2. Структура фінансової безпеки держави; 1.3. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки України. Розділ 2. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки України: 2.1. Макроекономічні передумови фінансової безпеки; 2.2. Оцінка складових фінансової безпеки; 2.3. Загрози фінансовій безпеці України. Розділ 3. Інструменти забезпечення фінансової безпеки України: 3.1. Державна фінансова політика як інструмент безпеки; 3.2. Монетарні інструменти забезпечення фінансової безпеки; 3.3. Напрями підвищення фінансової безпеки України.

7. Календарний план виконання роботи

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	
		За планом	Фактично
1	2	3	4
1	Вибір теми	до 02.12.2024	до 02.12.2024
2	Затвердження планів	до 15.03.2025	до 15.03.2025
3	Розділ 1. Теоретичні основи фінансової безпеки держави	до 10.09.2025	до 10.09.2025
4	Розділ 2. Аналіз сучасного стану фінансової безпеки України	до 16.01.2026	до 16.01.2026
5	Розділ 3. Інструменти забезпечення фінансової безпеки України	до 03.04.2026	до 03.04.2026
6	Доопрацювання роботи з урахуванням зауважень наукового керівника	до 20.04.2026	до 20.04.2026
7	Попередній захист	травень 2026	травень 2026

8. Дата видачі завдання «20» січня 2025 р.

9. Науковий керівник кваліфікаційної роботи _____ Долгий О.А.
(підпис) (прізвище, ініціали)

10. Керівник освітньо-професійної програми _____ Гарбінська-Руденко А.В.
(підпис) (прізвище, ініціали)

11. Завдання до виконання отримав здобувач вищої освіти _____ Портнова Є.І.
(підпис) (прізвище, ініціали)

АНОТАЦІЯ

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ЇЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Мета кваліфікаційної роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні та комплексному дослідженні фінансової безпеки України, оцінки її сучасного стану та обґрунтування інструментів забезпечення в умовах воєнного стану, макроекономічної нестабільності та євроінтеграційних процесів.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі завдання:

– дослідити сутність та економічний зміст фінансової безпеки держави;

– визначити місце фінансової безпеки у системі національної безпеки;

– проаналізувати структуру та складові фінансової безпеки України;

– здійснити оцінку сучасного стану фінансової безпеки України;

– визначити основні загрози фінансовій безпеці держави;

– дослідити інструменти забезпечення фінансової безпеки України;

– обґрунтувати напрями підвищення рівня фінансової безпеки держави в сучасних умовах.

Об'єктом дослідження є фінансова система України в контексті забезпечення її стійкості та безпеки.

Предметом дослідження є організаційно-правові засади, механізми та інструменти забезпечення фінансової безпеки держави.

За результатами дослідження розкрито сутність фінансової безпеки та її місце у системі національної безпеки держави, охарактеризовано структуру фінансової безпеки, досліджено нормативно-правові засади її забезпечення. Проведено аналіз макроекономічних передумов фінансової безпеки України, здійснено оцінку бюджетної, боргової, валютної та банківської складових фінансової безпеки, визначено основні загрози та пропозиції по її забезпеченню в сучасних умовах.

У роботі обґрунтовано напрями підвищення рівня фінансової безпеки України шляхом удосконалення бюджетної, податкової та боргової політики, використання монетарних інструментів Національного банку України, розвитку цифровізації фінансової сфери, детінізації економіки, диверсифікації джерел фінансування та поглиблення інтеграції до фінансової системи ЄС.

Одержані результати можуть бути використані органами державної влади під час формування та реалізації державної фінансової політики, розроблення заходів із забезпечення фінансової безпеки, а також у навчальному процесі та подальших наукових дослідженнях у сфері національної безпеки.

Кваліфікаційна робота містить 68 сторінок, 25 таблиць, 8 рисунків, список використаних джерел із 51 найменування.

Ключові слова: національна безпека, фінансова безпека, фінансова політика, державний борг, монетарна політика, цифровізація фінансів.

Рік виконання кваліфікаційної роботи – 2026.

Рік захисту роботи – 2026.

ABSTRACT

FINANCIAL SECURITY OF UKRAINE AND INSTRUMENTS FOR ITS ENSUREMENT

The *purpose* of the qualification thesis is to provide a theoretical substantiation and comprehensive study of Ukraine's financial security, assess its current state, and justify the instruments for ensuring financial security under conditions of martial law, macroeconomic instability, and European integration processes.

In accordance with the stated purpose, the following objectives were defined:

– to investigate the essence and economic content of the state's financial security;

– to determine the place of financial security within the national security system;

– to analyse the structure and components of Ukraine's financial security;

– to assess the current state of Ukraine's financial security;

– to identify the major threats to the state's financial security;

– to examine the instruments for ensuring Ukraine's financial security;

– to substantiate directions for enhancing the level of the state's financial security under contemporary conditions.

The *object* of the study is the financial system of Ukraine in the context of ensuring its stability and security.

The *subject* of the study is the organisational and legal framework, mechanisms, and instruments for ensuring the financial security of the state.

The research findings reveal the essence of financial security and its role within the national security system, characterise the structure of financial security, and examine the regulatory and legal framework for its provision. The study analyses the macroeconomic prerequisites of Ukraine's financial security, assesses its budgetary, debt, currency, and banking security components, and identifies the main threats and proposals for strengthening financial security under current conditions.

The thesis substantiates directions for improving the level of Ukraine's financial security through the enhancement of budgetary, tax, and debt policies, the use of monetary policy instruments of the National Bank of Ukraine, the development of financial digitalisation, the reduction of the shadow economy, the diversification of financing sources, and the deepening of integration into the financial system of the European Union.

The obtained results may be used by public authorities in the formulation and implementation of state financial policy, the development of measures aimed at ensuring financial security, as well as in the educational process and further scientific research in the field of national security.

The qualification thesis comprises 68 pages, 25 tables, 8 figures, and a list of 51 references.

Keywords: national security, financial security, financial policy, public debt, monetary policy, financial digitalisation.

Year of completion of the qualification thesis: 2026.

Year of thesis defence: 2026.

ЗМІСТ

ВСТУП 7

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ 9

1.1. Сутність та місце фінансової безпеки у системі національної безпеки 9

1.2. Структура фінансової безпеки держави 18

1.3. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки України 31

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 36

2.1. Макроекономічні передумови фінансової безпеки 36

2.2. Оцінка складових фінансової безпеки 43

2.3. Загрози фінансовій безпеці України 47

РОЗДІЛ 3. ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ 51

3.1. Державна фінансова політика як інструмент безпеки 51

3.2. Монетарні інструменти забезпечення фінансової безпеки 55

3.3. Напрями підвищення фінансової безпеки України 59

ВИСНОВКИ 62

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 65

ВСТУП

Сучасний етап розвитку України характеризується посиленням внутрішніх і зовнішніх викликів, що суттєво впливають на функціонування національної економіки та фінансової системи. В умовах повномасштабної війни, макроекономічної нестабільності, зростання державного боргу та інфляційного тиску проблема забезпечення фінансової безпеки набуває визначального значення, оскільки саме вона формує ресурсну основу функціонування держави та її здатність протидіяти кризовим явищам [1; 6].

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю адаптації фінансової політики до нових умов функціонування економіки, пов'язаних із воєнними ризиками, глобалізацією фінансових ринків та євроінтеграційними процесами. У цих умовах особливого значення набуває розробка ефективних інструментів бюджетної, податкової та монетарної політики, спрямованих на забезпечення макрофінансової стабільності [2; 3; 6; 7].

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, присвячених фінансовій безпеці, сучасні трансформаційні процеси в Україні потребують уточнення теоретичних підходів та вдосконалення механізмів її забезпечення [4].

Метою кваліфікаційної роботи є комплексне дослідження фінансової безпеки України, оцінка її сучасного стану та обґрунтування інструментів її забезпечення в умовах сучасних викликів.

Для досягнення поставленої мети визначено такі *завдання*:

– дослідити сутність та економічний зміст фінансової безпеки держави;

– визначити місце фінансової безпеки у системі національної безпеки;

– проаналізувати структуру та складові фінансової безпеки України;

– здійснити оцінку сучасного стану фінансової безпеки України;

– ідентифікувати основні загрози фінансовій безпеці держави;

– дослідити інструменти забезпечення фінансової безпеки;

– розробити напрями підвищення рівня фінансової безпеки України.

Об'єктом дослідження є фінансова система України в контексті

забезпечення її стійкості та безпеки.

Предметом дослідження є економічні відносини, механізми та інструменти забезпечення фінансової безпеки держави.

Методи дослідження. У процесі виконання роботи використано загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: системний підхід - для комплексного аналізу фінансової безпеки; методи аналізу і синтезу - для дослідження її складових; економіко-статистичні методи - для оцінки динаміки показників; порівняльний аналіз - для зіставлення тенденцій розвитку; графічні методи – для наочного представлення результатів.

Інформаційною базою дослідження є нормативно-правові акти України, зокрема Конституція України [5], Закон України «Про національну безпеку України» [6], Бюджетний кодекс України [1], офіційні дані Національного банку України [2], Міністерство фінансів України [3], Державна служба статистики України [4], аналітичні матеріали міжнародних організацій, наукові публікації та результати власних розрахунків автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в уточненні теоретичних підходів до визначення фінансової безпеки держави та обґрунтуванні сучасних інструментів її забезпечення з урахуванням умов воєнного стану та євроінтеграційних процесів.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованих рекомендацій органами державної влади при формуванні фінансової політики, а також у навчальному процесі закладів вищої освіти.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

1.1. Сутність та місце фінансової безпеки у системі національної безпеки

Фінансова безпека держави є ключовою складовою національної безпеки, оскільки забезпечує ресурсну основу функціонування держави, виконання її соціально-економічних функцій та реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку. В умовах воєнних викликів, нестабільності глобальних фінансових ринків і структурних дисбалансів економіки її роль суттєво зростає.

Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», національна безпека визначається як захищеність національних інтересів від внутрішніх і зовнішніх загроз [6]. У цій системі фінансова безпека виступає складовою економічної безпеки, забезпечуючи стабільність фінансової системи та її здатність протистояти дестабілізуючим чинникам.

Аналіз наукових підходів свідчить про відсутність єдиного трактування фінансової безпеки, що обумовлено її багатовимірним характером. Узагальнюючи існуючі підходи, фінансову безпеку доцільно визначити як інтегральну характеристику стану фінансової системи, яка забезпечує її стійкість, ефективне використання фінансових ресурсів і здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Такий підхід поєднує три ключові аспекти: ресурсний - формування фінансових ресурсів; функціональний - ефективність їх використання; захисний - протидія ризикам.

Згідно з методичними рекомендаціями щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, фінансова безпека визначається як такий стан бюджетної, грошово-кредитної, валютної та банківської систем, який забезпечує фінансову незалежність і стійкість держави [7].

Схематично сутність фінансової безпеки можна представити через її ключові характеристики: стабільність фінансової системи; збалансованість

бюджетної політики; контрольований рівень державного боргу; ефективне функціонування фінансових ринків; достатній рівень міжнародних резервів.

Фінансова безпека є підсистемою економічної безпеки, яка, у свою чергу, входить до структури національної безпеки держави. Така ієрархія відображає функціональні взаємозв'язки між різними рівнями безпеки, табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Місце фінансової безпеки у системі національної безпеки

Рівень безпеки	Складові
Національна безпека	політична, воєнна, економічна, інформаційна
Економічна безпека	виробнича, енергетична, фінансова, інвестиційна
Фінансова безпека	бюджетна, боргова, валютна, банківська

Джерело: узагальнено автором на основі [2; 7]

Таким чином, фінансова безпека виконує системоутворюючу функцію, забезпечуючи ресурсну базу для інших складових національної безпеки, зокрема оборонної та соціальної.

Нормативне регулювання фінансової безпеки в Україні здійснюється через систему законодавчих та стратегічних документів, серед яких ключовими є:

Конституція України – визначає засади фінансової системи [5];

Бюджетний кодекс України – регламентує бюджетні відносини [1];

Стратегія національної безпеки України (2020) [8];

Стратегія економічної безпеки України до 2025 року [9].

Зокрема, Стратегія економічної безпеки визначає фінансову безпеку як одну з ключових сфер державної політики, акцентуючи увагу на необхідності зниження боргового навантаження, забезпечення стабільності банківської системи, розвитку внутрішнього фінансового ринку [9].

Для оцінки стану фінансової безпеки доцільно проаналізувати основні макрофінансові показники, що відображені у табл. 1.2.

Аналіз даних табл. 1.2 свідчить про суттєве зростання державного боргу внаслідок воєнних витрат; значну залежність від зовнішнього фінансування;

водночас – посилення валютної стабільності за рахунок міжнародної допомоги.

Таблиця 1.2

Ключові показники фінансової безпеки України, 2021–2024 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.*
Державний борг, % ВВП	48,9	78,5	84,4	~85
Інфляція, %	10,0	26,6	5,1	12,9
Дефіцит бюджету, % ВВП	3,4	20,5	20,6	~18
Міжнародні резерви, млрд дол.	30,9	28,5	40,5	>43

**оцінка за даними станом на 2024 рік*

Джерело: сформовано за даними [4; 6; 10].

Графічно динаміку державного боргу можна описати як різке зростання після 2022 року, що є ключовим викликом фінансовій безпеці.

У сучасних умовах до ключових загроз фінансовій безпеці України належать:

- боргова залежність – зростання частки зовнішнього фінансування [10; 12];
- бюджетний дефіцит – хронічний дисбаланс доходів і видатків;
- інфляційні ризики – зниження купівельної спроможності;
- валютні ризики – залежність від курсових коливань;
- тінізація економіки – за оцінками, понад 30 % ВВП [11].

Міжнародні організації, зокрема МВФ та Світовий банк, підкреслюють, що ключовим фактором фінансової стійкості України є збереження макрофінансової дисципліни та ефективне управління державними фінансами [12].

Систематизація підходів дозволяє виділити три ключові аспекти фінансової безпеки: ресурсний – наявність фінансових ресурсів; функціональний – ефективність їх використання; захисний – здатність протидіяти загрозам.

Такий підхід забезпечує комплексне розуміння фінансової безпеки як динамічної категорії, що змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

Фінансова безпека не існує ізольовано, а функціонує як органічний елемент економічної безпеки держави, формуючи її ресурсну основу та забезпечуючи інструментарій реалізації економічної політики. Взаємозв’язок між цими категоріями має системний характер і проявляється як у функціональному, так і у структурному вимірі.

Економічна безпека держави відповідно до Стратегії економічної безпеки України визначається як стан національної економіки, що забезпечує її стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, конкурентоспроможність та здатність до сталого розвитку [9]. У цій системі фінансова безпека виступає базовим елементом, який забезпечує акумуляцію фінансових ресурсів, їх ефективний перерозподіл, фінансування державних функцій і стратегічних програм, підтримання макроекономічної стабільності.

Таким чином, економічна безпека формує стратегічні орієнтири розвитку, тоді як фінансова безпека забезпечує їх реалізацію через фінансові механізми.

Взаємозв’язок між фінансовою та економічною безпекою проявляється через такі функції:

1. Ресурсна функція – фінансова система забезпечує формування бюджетних і позабюджетних ресурсів для реалізації економічної політики [3].

2. Регуляторна функція – через податкову та монетарну політику держава впливає на економічні процеси [4].

3. Стабілізаційна функція – підтримання макроекономічної рівноваги, зокрема через контроль інфляції та валютного курсу [12].

4. Інвестиційна функція – фінансова система сприяє залученню інвестицій у реальний сектор економіки [13].

Водночас порушення фінансової рівноваги безпосередньо трансформується в загрози економічній безпеці. Наприклад, значний дефіцит бюджету обмежує можливості держави фінансувати розвиток інфраструктури та соціальної сфери.

Для ілюстрації взаємозв’язку доцільно розглянути залежність ключових складових економічної безпеки від стану фінансової системи, табл. 1.3.

З наведених даних табл. 1.3 видно, що фінансова безпека має мультиплікативний ефект, впливаючи практично на всі складові економічної безпеки.

Практичний прояв взаємозв'язку фінансової та економічної безпеки можна простежити через динаміку макроекономічних показників у табл. 1.4.

Таблиця 1.3

Вплив фінансової безпеки на складові економічної безпеки

Складова економічної безпеки	Вплив фінансової безпеки
Виробнича	фінансування підприємств, доступ до кредитів
Інвестиційна	формування інвестиційного клімату
Соціальна	забезпечення соціальних виплат
Енергетична	фінансування енергетичних проєктів
Інноваційна	підтримка НДДКР та стартапів

Джерело: узагальнено автором на основі [9; 13]

Таблиця 1.4

Взаємозв'язок фінансових і економічних показників України

Показник	2021	2022	2023
Реальний ВВП, темп приросту у %	3,4	–29,1	5,3
Інфляція, %	10,0	26,6	5,1
Державний борг, у % до ВВП	48,9	78,5	84,4
Курс гривні: грн/дол., середній	27,3	32,3	36,6

Джерело: складено за даними [4; 6; 10; 12]

Аналіз табл. 1.4 дозволяє зробити висновки про погіршення фінансової безпеки у 2022 році (зростання боргу, інфляції) супроводжувалося різким падінням ВВП; стабілізація фінансових показників у 2023 році сприяла частковому відновленню економічного зростання; валютна стабільність є ключовим фактором макроекономічної рівноваги.

Взаємозв'язок фінансової та економічної безпеки реалізується через діяльність державних інституцій, зокрема: Національний банк України – забезпечує монетарну стабільність; Міністерство фінансів України – формує бюджетну політику; Міжнародний валютний фонд – надає фінансову підтримку та рекомендації [12].

Зокрема, у 2023–2024 рр. реалізація програми МВФ Extended Fund Facility

сприяла стабілізації фінансової системи України та зниженню макроекономічних ризиків [12].

Узагальнений взаємозв'язок можна представити таким чином:

Фінансова стабільність → макроекономічна стабільність →
→ економічне зростання → підвищення рівня національної безпеки

Цей ланцюг відображає причинно-наслідковий характер впливу фінансової безпеки на економічну.

У сучасних умовах взаємозв'язок фінансової та економічної безпеки ускладнюється низкою факторів:

- воєнні витрати, що формують структурний дефіцит бюджету;
- залежність від зовнішнього фінансування;
- обмеженість внутрішніх інвестиційних ресурсів;
- необхідність післявоєнного відновлення економіки.

За оцінками Світового банку, потреби України у відновленні перевищують 400 млрд дол. США, що створює довгострокове навантаження на фінансову систему [10].

Науковий дискурс щодо сутності фінансової безпеки характеризується різноманітністю підходів, що зумовлено складністю фінансової системи та багаторівневим характером економічних процесів. Аналіз сучасних досліджень дозволяє виділити кілька концептуальних підходів до визначення фінансової безпеки, які відображають різні аспекти цієї категорії.

Перший підхід базується на розумінні фінансової безпеки як стану фінансової системи, що забезпечує стабільність економічного розвитку. У межах цього підходу фінансова безпека трактується як збалансованість основних фінансових показників і здатність системи функціонувати без критичних дисбалансів. Зокрема, у дослідженнях вітчизняних учених підкреслюється, що фінансова безпека є умовою підтримання макроекономічної рівноваги та сталого розвитку [14].

Другий підхід розглядає фінансову безпеку як спроможність держави забезпечувати фінансові ресурси для виконання своїх функцій. Відповідно до цього підходу, ключовим є рівень фінансової незалежності та ефективність управління фінансовими потоками. Так, фінансова безпека визначається як здатність держави забезпечувати стійкий фінансово-економічний розвиток і виконання зобов'язань [15].

Третій підхід акцентує увагу на захисній функції фінансової безпеки, тобто на здатності протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. У цьому контексті фінансова безпека розглядається як система заходів і механізмів, спрямованих на мінімізацію ризиків і нейтралізацію дестабілізуючих факторів [16].

У сучасній науковій літературі переважає системний підхід, відповідно до якого фінансова безпека трактується як складна багаторівнева система. Зокрема, фінансова безпека визначається як комплексна динамічна система взаємопов'язаних елементів, що забезпечує формування, розподіл і використання фінансових ресурсів для стабільного соціально-економічного розвитку держави. Такий підхід підкреслює взаємозалежність елементів фінансової системи, необхідність інтегрованого управління та динамічний характер фінансової безпеки.

Системний підхід також передбачає оцінку фінансової безпеки через інтегральні показники, що враховують стан бюджетної, валютної, боргової та банківської систем [8].

Інституційний підхід розглядає фінансову безпеку через призму функціонування фінансових інститутів і регуляторних механізмів. У рамках цього підходу фінансова безпека залежить від ефективності державного управління, рівня розвитку фінансових ринків, якості інституційного середовища.

Зокрема, дослідження підкреслюють, що зміцнення фінансової системи України потребує розвитку ринків капіталу, підвищення стійкості банківського сектору та інтеграції до міжнародних фінансових стандартів.

Для узагальнення різних наукових підходів представимо їх у вигляді табл. 1.5.

Таблиця 1.5

Підходи до визначення фінансової безпеки

Підхід	Сутність	Основний акцент
Становий	фінансова безпека як стан системи	стабільність показників
Ресурсний	забезпеченість фінансовими ресурсами	фінансова незалежність
Захисний	здатність протидіяти загрозам	ризики та загрози
Системний	комплекс взаємопов'язаних елементів	інтегрованість
Інституційний	ефективність фінансових інститутів	управління

Джерело: узагальнено автором на основі [14–16]

У міжнародній практиці фінансова безпека розглядається як складова макрофінансової стабільності. Зокрема, Міжнародний валютний фонд визначає фінансову стабільність як здатність фінансової системи ефективно виконувати свої функції навіть у кризових умовах [12].

У документах МВФ наголошується, що фінансова стабільність є передумовою економічного зростання та інвестиційної привабливості держави.

Водночас у країнах ЄС фінансова безпека розглядається через призму стабільності фінансових ринків, ефективності регуляторних механізмів і захисту інвесторів і вкладників.

Окремий напрям досліджень пов'язаний із розробкою кількісних методів оцінки фінансової безпеки. У межах цього підходу використовується система індикаторів, що дозволяє визначити рівень фінансової стійкості держави, таблиця 1.6.

Таблиця 1.6

Основні індикатори фінансової безпеки

Індикатор	Економічний зміст
Державний борг / ВВП	рівень боргового навантаження
Дефіцит бюджету	збалансованість фінансів
Інфляція	стабільність цін

Індикатор	Економічний зміст
Валютні резерви	фінансова стійкість
Обмінний курс	стабільність валюти

Джерело: узагальнено на основі [8; 15]

Дослідження показують, що перевищення критичних значень цих показників (табл. 1.6) сигналізує про зниження рівня фінансової безпеки та зростання ризиків для економічної системи.

У сучасних умовах відбувається трансформація підходів до розуміння фінансової безпеки. Зокрема, зростає роль таких факторів: цифровізація фінансових систем, глобалізація фінансових ринків, фінансова інтеграція з ЄС, кібербезпека фінансового сектору.

Ці фактори зумовлюють необхідність розширення традиційного розуміння фінансової безпеки та включення до нього нових компонентів.

Аналіз показує, що фінансова безпека перебуває у тісному взаємозв’язку з економічною безпекою, визначаючи ресурсні можливості розвитку та ефективність реалізації економічної політики. Порушення фінансової рівноваги, своєю чергою, трансформується у макроекономічні дисбаланси, що посилює загрози для економічної системи, особливо в умовах воєнних і післявоєнних трансформацій.

Узагальнюючи наукові підходи, фінансову безпеку держави доцільно трактувати як інтегральну характеристику стану та функціонування фінансової системи, яка забезпечує стійкий соціально-економічний розвиток, фінансову незалежність і здатність протидіяти дестабілізуючим чинникам.

Фінансова безпека функціонує як базова складова економічної безпеки, забезпечуючи формування фінансових ресурсів та механізми реалізації економічної політики. Взаємозв’язок між ними має причинно-наслідковий характер: порушення фінансової стабільності безпосередньо трансформується у макроекономічні дисбаланси.

Практичне підтвердження цього взаємозв’язку простежується у динаміці макроекономічних показників, де зростання боргового навантаження та

інфляції у 2022 році супроводжувалося різким падінням ВВП, тоді як стабілізація фінансової системи у 2023 році сприяла економічному відновленню.

Водночас існуючі підходи до визначення фінансової безпеки переважно зосереджуються на статичних характеристиках фінансової системи та недостатньо враховують її динамічний характер, що проявляється в умовах кризових трансформацій економіки.

Таким чином, фінансова безпека має системний характер і охоплює всі рівні функціонування фінансової системи, що обумовлює необхідність її дослідження через структурні складові.

1.2. Структура фінансової безпеки держави

Структура фінансової безпеки держави має комплексний характер і включає взаємопов’язані елементи: бюджетну, боргову, валютну, банківську, інвестиційну та податкову безпеку. Кожна з них виконує окремі функції, але їх узгоджене функціонування забезпечує загальну фінансову стабільність держави.

І. Бюджетна безпека є базовою складовою фінансової безпеки держави, оскільки саме через бюджетну систему відбувається акумуляція та перерозподіл фінансових ресурсів, необхідних для виконання державних функцій. Її рівень визначає спроможність держави забезпечувати макроекономічну стабільність, фінансувати соціальні зобов’язання та реагувати на кризові явища.

Відповідно до Бюджетний кодекс України, бюджетна система України базується на принципах збалансованості, ефективності та прозорості використання бюджетних коштів [1]. У цьому контексті бюджетна безпека може бути визначена як стан бюджетної системи, за якого забезпечується її фінансова стійкість, платоспроможність та здатність виконувати свої функції в умовах впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

У наукових дослідженнях бюджетна безпека розглядається як здатність

держави формувати достатній обсяг бюджетних доходів, ефективність використання бюджетних ресурсів, контрольованість бюджетного дефіциту, забезпечення фінансової дисципліни.

Таким чином, бюджетна безпека поєднує ресурсний і функціональний аспекти, виступаючи ключовим інструментом реалізації державної фінансової політики.

Оцінка бюджетної безпеки здійснюється на основі системи макрофінансових показників, які відображають стан державних фінансів, табл. 1.7.

Таблиця 1.7

Основні індикатори бюджетної безпеки

Показник	Економічний зміст	Граничне значення
Дефіцит бюджету / ВВП	рівень збалансованості бюджету	≤ 3%
Державний борг / ВВП	боргове навантаження	≤ 60%
Частка податкових доходів	ефективність фіскальної системи	≥ 70%
Видатки на обслуговування боргу	боргове навантаження	≤ 15%

Джерело: узагальнено на основі [7; 14]

Перевищення зазначених порогових значень (табл. 1.7) свідчить про зниження рівня бюджетної безпеки та підвищення ризиків для фінансової стабільності.

У сучасних умовах бюджетна система України функціонує під впливом значних викликів, пов’язаних із воєнними витратами та зниженням економічної активності, табл. 1.8.

Таблиця 1.8

Основні показники бюджетної безпеки України (2021–2025 рр.)

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Дефіцит бюджету, % ВВП	3,4	20,5	20,6	20,0	18,0
Державний борг, % ВВП	48,9	77,7	82,3	89,8	> 100
Державний борг, млрд дол.	97	124	150	166	213

Джерело: складено за даними [4; 5; 10; 17-20]

Аналіз наведених даних (табл. 1.8) свідчить про різке зростання дефіциту

бюджету у 2022–2024 рр., що зумовлено збільшенням військових видатків; суттєве зростання державного боргу, який у 2025 році перевищив 100 % ВВП; зростання залежності від зовнішніх джерел фінансування.

Зокрема, станом на кінець 2025 року державний та гарантований борг України становив понад 213 млрд дол. США, збільшившись майже на 30 % за рік.

Динаміку боргового навантаження можна узагальнити таким чином: 2021 рік – помірний рівень боргу; 2022–2023 рр. – різке зростання; 2024–2025 рр. – критичне навантаження.

Це свідчить про перехід бюджетної системи до режиму кризового функціонування.

Сучасна бюджетна безпека України характеризується такими особливостями: 1) **з**алежність від зовнішнього фінансування - міжнародна фінансова допомога є ключовим джерелом покриття бюджетного дефіциту; 2) пріоритет оборонних видатків - значна частка бюджету спрямовується на сектор безпеки і оборони; 3) обмеженість внутрішніх доходів - податкові надходження не покривають потреб бюджету; 4) **з**ростання боргового навантаження - збільшення державного боргу створює довгострокові ризики.

Важливим аспектом бюджетної безпеки є взаємозв’язок із зовнішньоекономічною стабільністю. Зокрема, дефіцит поточного рахунку платіжного балансу у 2024 році становив 8 % ВВП , що посилює потребу у зовнішньому фінансуванні.

Серед ключових загроз бюджетній безпеці України можна виділити: хронічний дефіцит бюджету, зростання державного боргу, залежність від міжнародної допомоги, нестабільність податкових надходжень, макроекономічні ризики.

Крім того, за оцінками міжнародних експертів, у середньостроковій перспективі боргове навантаження може перевищити 120 % ВВП [14], що значно підвищує ризики бюджетної нестійкості.

Для підвищення рівня бюджетної безпеки доцільно оптимізувати

структуру бюджетних видатків, підвищити ефективність податкової системи, зменшити залежність від зовнішніх запозичень, забезпечити прозорість бюджетного процесу, розширити внутрішні джерела фінансування.

ІІ Боргова безпека є ключовою складовою фінансової безпеки держави, оскільки відображає рівень стійкості державних фінансів до боргових ризиків та здатність держави своєчасно і в повному обсязі виконувати свої боргові зобов'язання. Вона визначає фінансову незалежність країни, її кредитоспроможність і макроекономічну стабільність.

У нормативно-правовому аспекті боргова безпека регламентується положеннями Бюджетний кодекс України, який встановлює граничні параметри державного боргу та принципи управління ним [1]. Крім того, Стратегія економічної безпеки України визначає боргову безпеку як один із ключових напрямів державної політики [9].

У науковій літературі боргова безпека розглядається як стан державного боргу, що не створює загроз макроекономічній стабільності; здатність держави обслуговувати та погашати борг без критичного навантаження на бюджет; оптимальне співвідношення внутрішніх і зовнішніх запозичень.

Таким чином, боргова безпека поєднує кількісний аспект – обсяг боргу, якісний аспект – структура боргу, динамічний аспект – темпи його зростання.

Оцінка боргової безпеки здійснюється за системою показників, що характеризують рівень боргового навантаження, табл. 1.9.

Таблиця 1.9

Індикатори боргової безпеки держави

Показник	Економічний зміст	Граничне значення
Державний борг / ВВП	загальне боргове навантаження	≤ 60%
Зовнішній борг / загальний борг	залежність від зовнішніх кредиторів	≤ 50%
Видатки на обслуговування боргу / доходи бюджету	борговий тиск на бюджет	≤ 15%
Темпи зростання боргу	динаміка боргового навантаження	контрольовані

Джерело: узагальнено автором на основі [7; 17]

У період 2022–2025 рр. боргова безпека України зазнала суттєвого погіршення під впливом воєнних та економічних факторів, табл. 1.10.

Таблиця 1.10

Динаміка державного боргу України, 2021

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Державний борг, у % ВВП	48,9	78,0	82,3	89,8	101,2
Зовнішній борг, % загального боргу	60	70	73	75	75

Джерело: складено за даними [10; 16; 21; 23]

Аналіз даних табл. 1.10 свідчить, що у 2025 році державний борг перевищив 100 % ВВП, що є критичним рівнем [21; 22]; прогноз на 2026 рік передбачає подальше зростання боргового навантаження понад 107 % ВВП [21; 23]; частка зовнішнього боргу перевищує 75 %, що свідчить про високу залежність від міжнародних кредиторів.

У 2025 році співвідношення державного боргу до ВВП оцінюється на рівні 98,4 % за даними Міністерства фінансів України [23], тоді як міжнародні організації наводять дещо вищі оцінки – близько 101 % ВВП, що пояснюється різними методологічними підходами до розрахунку [21].

Боргова безпека тісно пов’язана з бюджетною, оскільки обслуговування боргу потребує значних бюджетних ресурсів.

За даними аналітичних досліджень, у 2025 році понад 30 % доходів бюджету спрямовувалося на обслуговування боргу, обсяг державних запозичень перевищив 2,5 трлн грн [23].

Це суттєво обмежує можливості фінансування соціально-економічного розвитку.

Особливістю боргової безпеки України є домінування зовнішнього боргу. Зокрема у 2024 році зовнішній борг становив понад 90 % ВВП [19; 23], значна частина боргу сформована за рахунок міжнародної фінансової допомоги.

При цьому зовнішні запозичення мають як позитивні, так і негативні наслідки: а) позитивні: забезпечення фінансування бюджету, стабілізація

валютного ринку; б) негативні: зростання залежності від кредиторів, валютні ризики, політичні зобов’язання.

У забезпеченні боргової безпеки України важливу роль відіграють міжнародні фінансові інституції, зокрема Міжнародний валютний фонд. У 2026 році Україна отримала черговий транш у розмірі 1,5 млрд дол. США в рамках програми розширеного фінансування [21]. Загалом міжнародна допомога залишається ключовим джерелом покриття бюджетного дефіциту.

За оцінками уряду та МВФ, потреба України у фінансуванні на 2026–2029 рр. становить понад 136 млрд дол. США.

Зростання державного боргу має безпосередній вплив на макроекономічну стабільність: підвищення боргу призводить до зростання інфляційних ризиків, збільшується навантаження на валютний ринок, знижується інвестиційна привабливість країни.

За прогнозами МВФ, у 2026 році державний борг України може зрости до 122,6 % ВВП, що створює додаткові ризики для економічної стабільності [12; 21].

Серед ключових загроз борговій безпеці України можна виділити: надмірне зростання державного боргу, залежність від зовнішнього фінансування, валютні ризики, високі витрати на обслуговування боргу, невизначеність зовнішньої фінансової підтримки.

Для підвищення рівня боргової безпеки доцільно: оптимізувати структуру державного боргу, збільшити частку внутрішніх запозичень, удосконалити систему управління боргом, забезпечити прозорість боргової політики, стимулювати економічне зростання.

Зокрема, рекомендації Організація економічного співробітництва та розвитку передбачають розвиток інституцій управління боргом та підвищення ефективності фінансових ринків [20].

ІІІ. Валютна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави, оскільки характеризує стійкість національної грошової одиниці, збалансованість валютного ринку та здатність держави забезпечувати

стабільність зовнішньоекономічних розрахунків. У сучасних умовах глобалізації валютна безпека набуває особливого значення, оскільки валютні коливання безпосередньо впливають на макроекономічну стабільність, інфляційні процеси та платіжний баланс.

Згідно з Закон України «Про валюту і валютні операції», валютна політика держави спрямована на забезпечення стабільності національної валюти та сприяння розвитку економіки [24]. У цьому контексті валютна безпека визначається як стан валютної системи, за якого забезпечується її стабільність, ліквідність і здатність протидіяти зовнішнім шокам.

У наукових дослідженнях валютна безпека трактується як стабільність обмінного курсу національної валюти, достатній рівень міжнародних резервів, збалансованість платіжного балансу, мінімізація валютних ризиків.

Таким чином, валютна безпека є інтегральною характеристикою фінансової стійкості держави у сфері міжнародних економічних відносин.

Для оцінки рівня валютної безпеки використовується система показників, табл. 1.11.

Таблиця 1.11

Індикатори валютної безпеки

Показник	Економічний зміст	Орієнтовне значення
Обсяг міжнародних резервів	здатність покривати імпорт	≥ 3 місяці імпорту
Курсова стабільність	рівень коливань курсу	контрольовані межі
Дефіцит поточного рахунку	зовнішня збалансованість	≤ 5% ВВП
Частка доларизації	залежність від іноземної валюти	мінімізація

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 12; 19]

У 2022–2025 рр. валютна безпека України зазнала суттєвих трансформацій під впливом воєнних факторів, табл. 1.12.

Таблиця 1.12

Ключові показники валютної безпеки України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Міжнародні резерви, млрд дол.	30,9	28,5	40,5	42,4	> 43

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Середній курс грн/дол.	27,3	32,3	36,6	38,0	40,0
Поточний рахунок, у % ВВП	–1,6	+5,7	–5,4	–8,0	–7,0

Джерело: складено за даними [4; 10; 19; 22]

Аналіз наведених показників свідчить про суттєве зростання міжнародних резервів у 2023–2025 рр. завдяки міжнародній фінансовій допомозі, поступову девальвацію гривні, погіршення стану платіжного балансу у 2024–2025 рр. Водночас зростання резервів має переважно зовнішнє походження і не супроводжується відповідним зміцненням внутрішнього економічного потенціалу, що обмежує їх стабілізаційну функцію у довгостроковій перспективі.

За даними Національний банк України, міжнародні резерви України у 2024 році перевищили 42 млрд дол. США, що є рекордним рівнем за весь період незалежності [2; 24].

Графічно валютну динаміку можна охарактеризувати як стабільність до 2021 року, різку девальвацію у 2022 році, контрольовану стабілізацію у 2023–2025 рр. Це стало можливим завдяки валютним інтервенціям НБУ та адміністративним обмеженням.

Ключову роль у забезпеченні валютної безпеки відіграє Національний банк України, який реалізує валютні інтервенції, облікову політику, валютні обмеження, контроль за рухом капіталу.

У 2022 році НБУ запровадив фіксований валютний курс, що дозволило стабілізувати фінансову систему [4]. У подальшому було здійснено перехід до режиму керованої гнучкості.

Валютна безпека України значною мірою залежить від зовнішніх факторів таких як міжнародна фінансова допомога, експортно-імпортні операції, світові ціни на сировину, геополітичні ризики.

За оцінками Світового банку, у 2024 році зовнішня фінансова підтримка перевищила 30 млрд дол. США [22], що стало ключовим фактором стабілізації валютного ринку.

До ключових загроз валютній безпеці України належать девальваційні очікування, дефіцит платіжного балансу, висока доларизація економіки, залежність від зовнішнього фінансування, нестабільність експорту.

Для зміцнення валютної безпеки доцільно диверсифікувати валютні надходження, стимулювати експорт, знижувати рівень доларизації, забезпечити гнучкість валютного курсу, нарощувати міжнародні резерви.

IV. Банківська безпека є ключовим елементом фінансової безпеки держави, оскільки банківська система забезпечує акумуляцію та перерозподіл фінансових ресурсів, підтримує платіжний обіг та виступає основним каналом трансмісії монетарної політики. Її стійкість визначає здатність економіки протистояти кризовим явищам та забезпечувати безперервність фінансових процесів.

Відповідно до Закону України «Про банки і банківську діяльність», банківська система України функціонує на принципах стабільності, надійності та захисту інтересів вкладників [28]. У цьому контексті банківська безпека визначається як стан банківської системи, за якого забезпечується її фінансова стійкість, ліквідність та здатність ефективно виконувати свої функції.

У науковій літературі банківська безпека розглядається як стабільність функціонування банківської системи, здатність банків виконувати свої зобов'язання, ефективність банківського регулювання, захист інтересів вкладників і кредиторів.

Таким чином, банківська безпека поєднує інституційний аспект (стійкість банків), функціональний аспект (ефективність операцій) і регуляторний аспект (роль центрального банку).

Для оцінки рівня банківської безпеки використовується система показників, табл. 1.13.

Таблиця 1.13

Індикатори банківської безпеки

Показник	Економічний зміст	Норматив
Достатність капіталу (CAR)	фінансова стійкість банків	≥ 10%

Показник	Економічний зміст	Норматив
Частка непрацюючих кредитів (NPL)	якість кредитного портфеля	↓ зниження
Рентабельність активів (ROA)	ефективність діяльності	> 0
Ліквідність банків	здатність виконувати зобов’язання	норматив НБУ

Джерело: узагальнено автором на основі [4; 25; 29]

У 2022–2025 рр. банківська система України продемонструвала відносну стійкість попри воєнні умови, табл. 1.14.

Таблиця 1.14

Основні показники банківської системи України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Достатність капіталу, %	21,9	20,1	22,4	23,5	>24
Частка NPL, %	30	38	37	35	~30
Прибуток банків, млрд грн	77	24	86	130	>150

Джерело: складено за даними [4; 25; 29]

Аналіз показників свідчить, що банківська система зберігає високий рівень капіталізації, однак рівень проблемних кредитів залишається значним, але прибутковість банків зростає у післякризовий період.

За даними Національний банк України, у 2024 році банківський сектор продемонстрував рекордний прибуток понад 130 млрд грн [25].

Ключову роль у забезпеченні банківської безпеки відіграє Національний банк України, який здійснює банківський нагляд, регулювання капіталу, контроль ліквідності та стрес-тестування банків.

У період 2022–2024 рр. НБУ запровадив низку антикризових заходів, зокрема послаблення регуляторних вимог, підтримку ліквідності банків, обмеження ризикових операцій [4].

Воєнний стан суттєво вплинув на функціонування банківської системи, як от зростання кредитних ризиків, скорочення кредитування бізнесу, підвищення ролі державних банків.

Водночас завдяки своєчасним заходам регулятора вдалося уникнути системної банківської кризи.

Серед ключових загроз можна виділити високий рівень проблемних кредитів, концентрація банківського капіталу, залежність від державної підтримки, кіберзагрози, макроекономічна нестабільність.

За оцінками міжнародних експертів, банківський сектор України потребує подальшого реформування та зниження частки державної власності [13].

Для підвищення рівня банківської безпеки доцільно зменшити частку проблемних кредитів, розвивати корпоративне управління, підвищити

ефективність банківського нагляду, стимулювати кредитування реального сектору та впроваджувати цифрові фінансові технології.

V. Інвестиційна безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави, що характеризує здатність економіки забезпечувати достатній рівень інвестицій для сталого розвитку, модернізації виробництва та підвищення конкурентоспроможності.

Відповідно до Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції є основою економічного зростання та структурної трансформації економіки [30]. У цьому контексті інвестиційна безпека визначається як стан інвестиційного середовища, за якого забезпечується ефективне залучення, розподіл і використання інвестиційних ресурсів.

У наукових дослідженнях інвестиційна безпека розглядається як здатність економіки залучати внутрішні та зовнішні інвестиції, ефективність використання інвестиційних ресурсів, захищеність інвестицій від ризиків, стабільність інвестиційного клімату.

Таким чином, інвестиційна безпека має комплексний характер і поєднує економічні, фінансові та інституційні аспекти.

Основні індикатори інвестиційної безпеки наведені у табл. 1.15.

Таблиця 1.15

Індикатори інвестиційної безпеки

Показник	Економічний зміст
Обсяг інвестицій у % ВВП	інвестиційна активність
Прямі іноземні інвестиції	привабливість економіки
Рівень капітальних інвестицій	розвиток виробництва
Індекс інвестиційної привабливості	довіра інвесторів

Джерело: узагальнено автором на основі [6; 13]

У 2021–2024 рр. інвестиційна активність в Україні значно знизилася через воєнні ризики, табл. 1.16.

Таблиця 1.16

Динаміка інвестицій в Україні

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Капітальні інвестиції, млрд грн	623	409	553	650

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Прямі іноземні інвестиції, млрд дол.	6,7	–0,2	4,2	4,5

Джерело: складено за даними [4; 22]

Аналіз даних табл. 1.16 свідчить про різке скорочення інвестицій у 2022 році, поступове відновлення у 2023–2024 рр. і домінування внутрішніх інвестицій над зовнішніми.

За оцінками Світового банку, відновлення інвестиційного потенціалу України потребує значних ресурсів, що перевищують 400 млрд дол. США [22].

До основних загроз інвестиційної безпеки належать воєнні ризики, нестабільність правового середовища, недостатній рівень захисту інвесторів, обмежений доступ до фінансових ресурсів.

До напрямів забезпечення інвестиційної безпеки можна віднести покращення інституційного середовища, гарантії захисту інвесторів, розвиток державно-приватного партнерств та інтеграція до ринку ЄС.

VI. Податкова безпека є важливою складовою фінансової безпеки держави, що визначає ефективність формування бюджетних доходів та стабільність функціонування податкової системи.

Відповідно до Податковий кодекс України, податкова система має забезпечувати достатній рівень надходжень до бюджету та стимулювати економічний розвиток [31].

Податкова безпека визначається як здатність податкової системи забезпечувати стабільні надходження, ефективність адміністрування податків, рівень податкового навантаження та мінімізація податкових ризиків.

Основні індикатори податкової безпеки представлені в табл. 1.17.

Таблиця 1.17

Індикатори податкової безпеки

Показник	Економічний зміст
Податкові надходження / ВВП	ефективність системи
Рівень податкового навантаження	вплив на бізнес
Частка тіньової економіки	ефективність адміністрування
Податковий борг	дисципліна платників

Джерело: узагальнено автором на основі [11; 31]

Сучасний стан податкової безпеки України у цифрах представлений у таблиці 1.18.

Таблиця 1.18

Податкові надходження в Україні

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.
Податкові надходження, у % ВВП	32	27	30	31
Частка тіньової економіки, %	~30	~32	~30	~28

Джерело: складено за даними [4; 11]

Аналіз даних табл. 1.18 показує зниження податкових надходжень у 2022 році, поступове відновлення у 2023–2024 рр. і збереження високого рівня тіньової економіки.

Основні загрози податковій безпеці – це ухилення від сплати податків, тінізація економіки, нестабільність податкового законодавства та надмірне податкове навантаження.

До напрямів забезпечення податкової безпеки належать цифровізація податкового адміністрування, спрощення податкової системи, боротьба з тіньовою економікою та гармонізація з податковими стандартами ЄС.

Отже, структура фінансової безпеки держави має багаторівневий і взаємопов’язаний характер, охоплюючи бюджетну, боргову, валютну, банківську, інвестиційну та податкову складові. Кожна з них виконує специфічні функції, однак їх ефективність визначається не ізольовано, а через узгоджене функціонування всієї фінансової системи.

Проведений аналіз свідчить, що в сучасних умовах ключові ризики фінансової безпеки України пов’язані з підвищеним борговим навантаженням, бюджетною нестабільністю, залежністю від зовнішнього фінансування та обмеженістю інвестиційних ресурсів. Це зумовлює необхідність комплексного підходу до управління фінансовою безпекою, який передбачає збалансовану державну політику у всіх її складових.

Водночас ефективне функціонування зазначених елементів значною мірою залежить від якості нормативно-правового регулювання, що визначає

правила їх взаємодії та інструменти державного впливу. Це обумовлює доцільність подальшого аналізу нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки держави.

1.3. Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки України

Нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки України є фундаментальною основою функціонування всієї фінансової системи держави, оскільки саме через правові механізми визначаються правила формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. В умовах сучасних трансформацій, пов’язаних із воєнними викликами, глобалізацією фінансових ринків та євроінтеграційними процесами, роль нормативно-правового регулювання суттєво посилюється, набуваючи системного та стратегічного характеру.

Фінансова безпека не може бути забезпечена лише економічними інструментами, оскільки вона передбачає наявність чітко структурованої правової системи, яка встановлює межі допустимого фінансового ризику, регламентує діяльність суб’єктів фінансових відносин і забезпечує контроль за дотриманням фінансової дисципліни. Саме тому нормативно-правове забезпечення виступає інституційною основою реалізації державної фінансової політики.

Конституційний рівень правового регулювання формує базові засади фінансової безпеки. Конституція України закріплює принципи функціонування бюджетної системи, визначає повноваження органів державної влади у сфері фінансів та встановлює загальні гарантії економічної стабільності [5]. Зокрема, положення щодо збалансованості бюджету та соціальної спрямованості державних фінансів створюють основу для формування фінансової безпеки як складової національної безпеки.

На законодавчому рівні ключову роль відіграють кодифіковані акти, які визначають правила функціонування фінансової системи. Бюджетний кодекс України встановлює принципи формування та виконання бюджету, визначає

механізми контролю за бюджетними процесами та забезпечує основу бюджетної безпеки [1]. У свою чергу, Податковий кодекс України регламентує систему оподаткування, формуючи доходну базу бюджету та визначаючи рівень податкового навантаження на економіку [31]. Взаємодія цих двох документів забезпечує фінансову стабільність держави та створює передумови для її економічної безпеки.

Особливе значення у системі нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки має Закон України «Про національну безпеку України», який визначає фінансову безпеку як складову економічної безпеки держави та окреслює основні напрями державної політики у цій сфері [6]. Цей закон формує концептуальні засади управління фінансовими ризиками та інтегрує фінансову політику у загальну систему національної безпеки.

Регулювання банківської та валютної сфер здійснюється відповідно до спеціалізованих законів, зокрема Закону України «Про банки і банківську діяльність» та Закону України «Про валюту і валютні операції» [28; 24]. Ці нормативні акти визначають порядок функціонування банківської системи, механізми валютного регулювання та забезпечують стабільність грошового обігу. В умовах кризових явищ їх значення зростає, оскільки саме через ці інструменти держава може оперативно реагувати на фінансові загрози.

Окрему роль у забезпеченні фінансової безпеки відіграють стратегічні документи, які визначають довгострокові напрями розвитку держави. Стратегія національної безпеки України та Стратегія економічної безпеки України формують системне бачення фінансової стабільності, визначаючи ключові ризики та механізми їх нейтралізації [8; 9]. У цих документах фінансова безпека розглядається як один із пріоритетів державної політики, що має забезпечувати стійкість економіки до зовнішніх і внутрішніх загроз.

Значну увагу у стратегічному плануванні приділено питанням державного боргу, бюджетної стабільності та розвитку фінансових ринків. Зокрема, Національна економічна стратегія до 2030 року визначає необхідність удосконалення фінансової системи, підвищення її ефективності та адаптації до

європейських стандартів [33]. Це свідчить про поступову інтеграцію України у міжнародний фінансовий простір.

Інституційне забезпечення фінансової безпеки реалізується через діяльність органів державної влади, серед яких провідну роль відіграє Національний банк України. Він відповідає за стабільність національної валюти, здійснює банківський нагляд та реалізує монетарну політику, спрямовану на підтримання макроекономічної рівноваги [2]. У період 2022–2024 років НБУ застосував комплекс антикризових заходів, що дозволило уникнути системної фінансової кризи та забезпечити функціонування банківської системи навіть в умовах воєнного стану.

Важливою складовою нормативно-правового забезпечення є міжнародне співробітництво. Україна активно взаємодіє з міжнародними фінансовими організаціями, зокрема Міжнародним валютним фондом та Світовим банком, що забезпечує доступ до фінансових ресурсів та експертної підтримки [21; 22]. Виконання умов міжнародних програм фінансування передбачає гармонізацію національного законодавства з міжнародними стандартами, що сприяє підвищенню рівня фінансової безпеки.

Динаміка міжнародної фінансової допомоги свідчить про зростання ролі зовнішнього фінансування у забезпеченні стабільності державних фінансів. У 2022–2024 роках обсяг такої допомоги суттєво збільшився, що дозволило компенсувати бюджетний дефіцит та підтримати макроекономічну стабільність, рис. 1.3 [21; 22].

Попри сформовану нормативно-правову систему, існує низка проблем, що знижують ефективність забезпечення фінансової безпеки. До них належать фрагментарність законодавства, нестабільність нормативної бази, а також недостатній рівень координації між державними інституціями. Крім того, значна частина законодавства потребує адаптації до стандартів Європейського Союзу, що є необхідною умовою подальшої інтеграції України у європейський економічний простір.

Удосконалення нормативно-правового забезпечення фінансової безпеки

має здійснюватися шляхом системного оновлення законодавства, підвищення прозорості фінансових процесів та впровадження сучасних механізмів

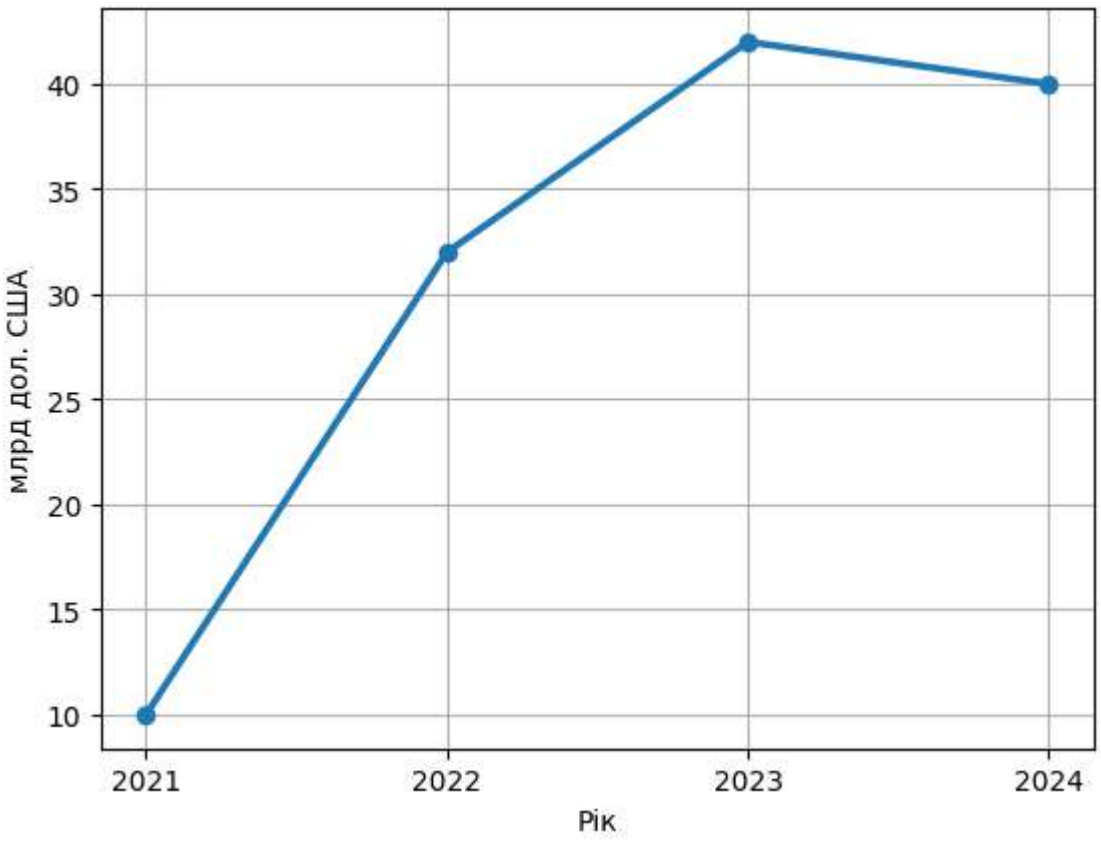

Рис. 1.3. Динаміка міжнародної фінансової допомоги Україні за 2021–2024 рр., млрд дол. США

Джерело: складено за даними [21; 22]

фінансового контролю. Важливим напрямом є також цифровізація державних фінансів, що сприяє підвищенню ефективності управління ресурсами та зменшенню корупційних ризиків.

Таким чином, нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки України є цілісною системою правових норм і інституційних механізмів, що регламентують функціонування фінансової системи та визначають інструменти державного впливу на фінансові процеси. Його основою виступають конституційні положення, кодифіковане фінансове законодавство, стратегічні документи розвитку та міжнародні зобов’язання держави.

Аналіз показує, що чинна нормативно-правова база в цілому забезпечує

регулювання основних сфер фінансової безпеки, однак потребує подальшого вдосконалення з урахуванням сучасних викликів, зокрема воєнних ризиків, макрофінансової нестабільності та євроінтеграційних процесів. Особливого значення набуває підвищення узгодженості законодавства, зміцнення інституційної спроможності органів державного управління та гармонізація національних норм із міжнародними стандартами.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що ефективність забезпечення фінансової безпеки значною мірою визначається не лише станом фінансової системи, але й якістю її правового регулювання, що формує передумови для подальшого аналізу практичних аспектів та інструментів забезпечення фінансової безпеки у наступних розділах дослідження.

РОЗДІЛ 2
АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Макроекономічні передумови фінансової безпеки

Валовий внутрішній продукт (ВВП) є ключовим макроекономічним показником, що відображає загальний рівень економічної активності держави та виступає базовою передумовою формування фінансової безпеки. Саме через динаміку ВВП визначається потенціал держави щодо мобілізації фінансових ресурсів, виконання бюджетних зобов'язань, обслуговування державного боргу та забезпечення соціально-економічного розвитку.

У контексті фінансової безпеки ВВП виконує не лише індикативну, але й функціональну роль, оскільки більшість ключових показників – бюджетний дефіцит, державний борг, податкові надходження – розраховуються у співвідношенні до ВВП. Таким чином, його динаміка безпосередньо впливає на оцінку фінансової стійкості держави.

Відповідно до міжнародних стандартів, зокрема методології системи національних рахунків (SNA), ВВП визначається як сукупна ринкова вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених в економіці за певний період [34]. Цей показник дозволяє комплексно оцінити масштаби економіки та її здатність генерувати фінансові ресурси.

Аналіз динаміки ВВП України у 2021–2025 роках свідчить про значну волатильність, зумовлену як внутрішніми структурними проблемами, так і зовнішніми шоками, насамперед повномасштабною війною.

Таблиця 2.1

Динаміка реального ВВП України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.*
Темпи приросту (зниження) реального ВВП, %	3,4	–29,1	5,3	4,8	3,5
Номінальний ВВП, трлн грн	5,4	4,8	6,5	7,1	7,8

**оцінка*

Джерело: складено за даними [4; 10; 22; 35]

Різке падіння ВВП у 2022 році майже на третину стало безпрецедентним явищем для економіки України і відображає масштаб втрат виробничого потенціалу, руйнування інфраструктури та скорочення економічної активності. Відновлення ВВП у 2023–2024 роках має переважно компенсаційний характер і значною мірою забезпечується за рахунок зовнішньої фінансової допомоги, а не внутрішніх джерел економічного зростання, що свідчить про структурну вразливість економіки. Водночас зазначене відновлення має обмежений характер, оскільки значною мірою забезпечується за рахунок зовнішньої фінансової допомоги, а не внутрішніх джерел економічного зростання. Це свідчить про збереження структурної вразливості економіки та обмеженість її самовідновлювального потенціалу.

Зниження ВВП безпосередньо впливає на фінансову безпеку через кілька каналів. По-перше, скорочується податкова база, що призводить до зменшення доходів бюджету. По-друге, зростає відносне боргове навантаження, оскільки навіть при незмінному обсязі боргу його співвідношення до ВВП збільшується. По-третє, погіршується інвестиційна привабливість країни.

Це чітко простежується на прикладі України: у 2022 році падіння ВВП супроводжувалося різким зростанням державного боргу у відсотках до ВВП, що було розглянуто у попередньому розділі [23]. Таким чином, ВВП виступає базовим параметром, який визначає межі фінансової стійкості.

Окрім абсолютних значень, важливе значення має структура ВВП. У сучасних умовах в Україні спостерігаються суттєві зміни у його структурі через скорочення частки промисловості, зростання ролі сектору послуг і підвищення значення оборонного виробництва.

Ці зміни мають подвійний вплив на фінансову безпеку. З одного боку, вони дозволяють економіці адаптуватися до кризових умов, з іншого – формують довгострокові ризики, пов’язані зі зниженням виробничого потенціалу.

За оцінками Світового банку та МВФ, економіка України демонструє відносно швидке відновлення після глибокого падіння у 2022 році, однак темпи зростання залишаються недостатніми для швидкого відновлення довоєнного рівня [10; 21]. Зокрема, прогноз МВФ передбачає зростання ВВП на рівні 3–4 % у середньостроковій перспективі, що є помірним показником для країни з таким масштабом втрат [21].

Відображення змін ВВП розкриває рис. 2.1.

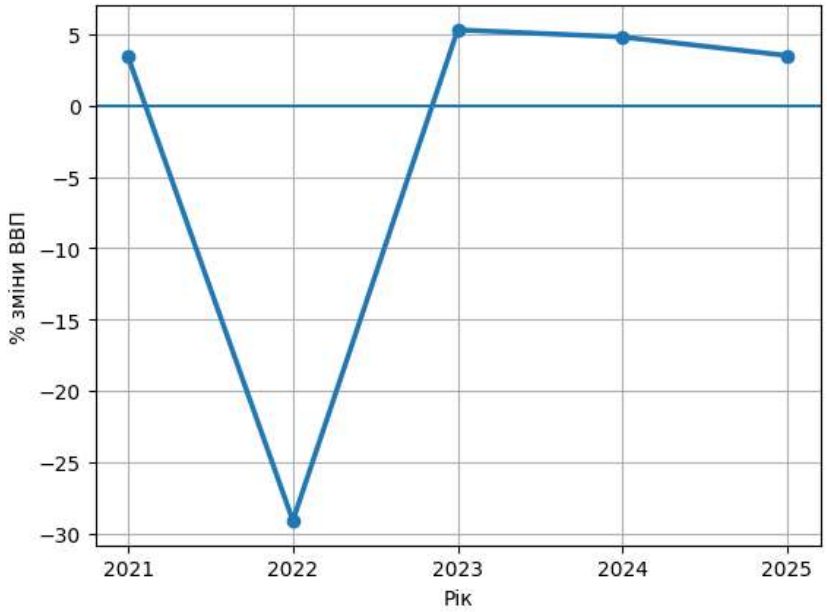

Рис. 2.1. Динаміка реального ВВП України у 2021–2025 рр., %

Джерело: складено за даними [10; 22; 35]

Динаміка ВВП безпосередньо визначає стан інших компонентів фінансової безпеки а саме: бюджетної безпеки - через доходи бюджету, боргової безпеки - через співвідношення боргу до ВВП, інвестиційної безпеки - через рівень економічної активності та банківської безпеки - через платоспроможність позичальників. Таким чином, ВВП виступає інтегруючим показником, що об’єднує всі елементи фінансової безпеки.

Попри позитивні тенденції відновлення ВВП, існують суттєві ризики - збереження воєнних дій, обмеженість інвестицій, демографічні втрати, залежність від зовнішнього фінансування.

За оцінками міжнародних організацій, саме інвестиційний дефіцит є

одним із головних стримуючих факторів економічного зростання [22].

Інфляція є одним із ключових макроекономічних показників, що безпосередньо впливає на стан фінансової безпеки держави, оскільки визначає стабільність грошового обігу, купівельну спроможність населення та ефективність фінансової політики. У сучасних умовах інфляційні процеси виступають індикатором макрофінансової рівноваги та відображають рівень стійкості економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків.

Згідно з підходами Міжнародний валютний фонд, інфляція розглядається як стале зростання загального рівня цін, що має суттєві наслідки для економічної стабільності та фінансової безпеки [36]. У контексті дослідження фінансової безпеки інфляція виступає не лише статистичним показником, а й важливим фактором, який визначає ефективність функціонування фінансової системи.

Аналіз інфляційних процесів в Україні у 2021–2025 роках свідчить про значні коливання, зумовлені кризовими явищами, насамперед воєнними діями та порушенням логістичних ланцюгів.

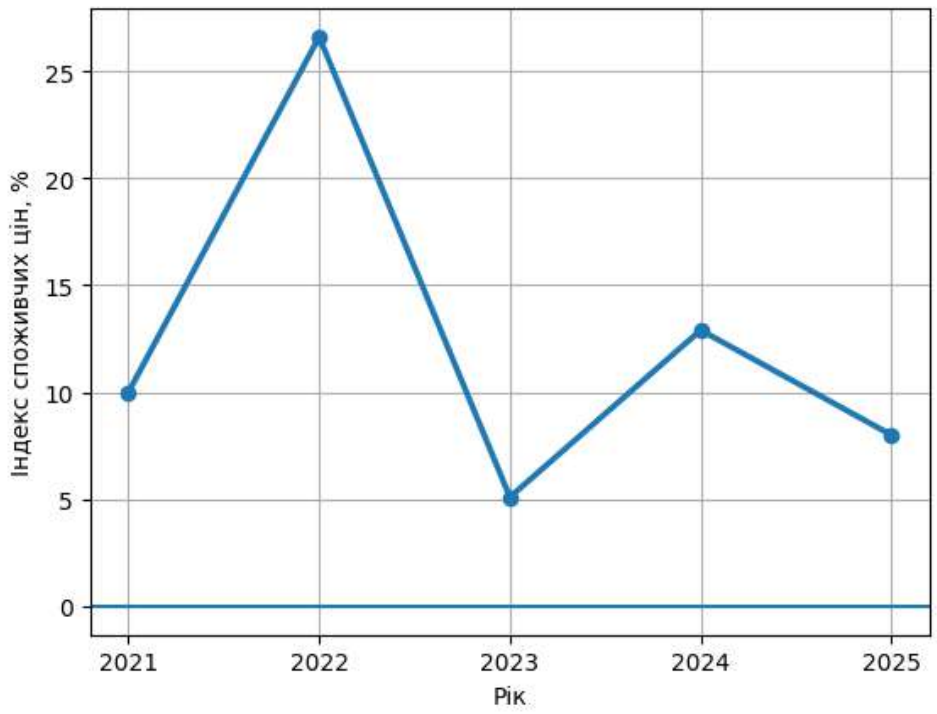

Рис. 2.2. Динаміка інфляції в Україні, 2021–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [4; 25; 35]

Різке зростання інфляції у 2022 році було обумовлене комплексом факторів, серед яких ключову роль відіграли руйнування виробничої інфраструктури, девальвація національної валюти та зростання витрат виробництва. У подальшому, завдяки жорсткій монетарній політиці та стабілізаційним заходам, вдалося досягти суттєвого зниження інфляції у 2023 році. Разом з тим, зниження інфляції не супроводжувалося відповідним відновленням реального сектору економіки, що вказує на обмежений вплив монетарних інструментів на економічне зростання в умовах структурних дисбалансів.

Високий рівень інфляції негативно впливає на фінансову безпеку через кілька взаємопов’язаних механізмів. Передусім, знижується реальна вартість доходів населення, що призводить до скорочення споживчого попиту та уповільнення економічного зростання. Крім того, інфляція підвищує невизначеність у фінансовій системі, що знижує інвестиційну активність і ускладнює довгострокове планування.

У бюджетній сфері інфляційні процеси можуть мати подвійний ефект. З одного боку, зростання цін сприяє збільшенню номінальних податкових надходжень, з іншого - підвищує витрати бюджету, зокрема на соціальні виплати та обслуговування державного боргу. Таким чином, вплив інфляції на фінансову безпеку має складний і суперечливий характер.

Ключову роль у забезпеченні цінової стабільності відіграє Національний банк України, який реалізує політику інфляційного таргетування. Основним інструментом є облікова ставка, а також операції на відкритому ринку та валютні інтервенції.

У 2022 році НБУ підвищив облікову ставку до 25 %, що стало одним із найвищих рівнів за останні роки та дозволило стримати інфляційний тиск [4]. У подальшому відбулося поступове пом’якшення монетарної політики, що сприяло стабілізації економічної ситуації.

Інфляція тісно пов’язана з іншими макроекономічними показниками, які

визначають фінансову безпеку:

із ВВП - через вплив на реальні темпи економічного зростання;

із державним боргом - через зміну вартості його обслуговування;

із валютним курсом - через інфляційно-девальваційні процеси;

із банківською системою - через зміну вартості ресурсів.

Таким чином, інфляція виступає інтегруючим фактором, що впливає на всі складові фінансової безпеки.

Попри стабілізацію інфляції, зберігаються суттєві ризики через енергетичні обмеження, валютні коливання, зростання державних витрат ы залежність від імпорту. За оцінками Світовий банк, інфляційний тиск в Україні залишатиметься помірним, однак чутливим до зовнішніх шоків [22].

Державний борг є одним із визначальних макроекономічних параметрів, що характеризує фінансову стійкість держави та її здатність виконувати свої зобов'язання. У системі фінансової безпеки борг відіграє подвійне значення: з одного боку, він є інструментом фінансування дефіциту бюджету та стимулювання економічного розвитку, з іншого - формує потенційні ризики для макрофінансової стабільності.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, державний борг включає загальну суму боргових зобов'язань держави, що підлягають погашенню у майбутньому [1]. У міжнародній практиці ключовим індикатором оцінки боргового навантаження є співвідношення державного боргу до ВВП, яке дозволяє визначити рівень фінансової стійкості країни [17].

У 2021–2025 роках державний борг України зазнав суттєвих змін під впливом воєнних та економічних факторів.

Таблиця 2.3

Динаміка державного боргу України, 2021-2025 рр.

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Державний борг, у % до ВВП	48,9	77,7	82,3	89,8	101,2
Державний борг, млрд дол. США	97	124	150	166	213

Джерело: складено за даними [23; 21; 22]

Зростання боргового навантаження у 2022 році є прямим наслідком

різкого падіння ВВП та необхідності фінансування значного бюджетного дефіциту. У подальші роки тенденція до збільшення боргу зберігається, що обумовлено високими видатками на оборону та залежністю від зовнішніх запозичень. Така динаміка свідчить про формування боргозалежної моделі фінансування державних витрат, за якої зростання державного боргу стає системним явищем, що підвищує ризики фінансової нестійкості у середньостроковій перспективі.

Зростання державного боргу має комплексний вплив на фінансову безпеку. Передусім воно підвищує навантаження на державний бюджет через необхідність обслуговування боргу. Крім того, значний рівень боргу обмежує можливості держави щодо залучення нових фінансових ресурсів на вигідних умовах.

У контексті України особливої актуальності набуває структура боргу, оскільки значна його частина є зовнішньою. Це створює додаткові ризики, пов’язані з валютними коливаннями та залежністю від міжнародних кредиторів [19].

Боргова безпека тісно пов’язана з динамікою ВВП, що було розглянуто у вище у підрозділі 2.1. Зниження ВВП автоматично призводить до зростання відносного боргового навантаження навіть без збільшення абсолютного обсягу боргу. Це чітко проявилося у 2022 році, коли падіння економіки спричинило різке зростання показника боргу до ВВП.

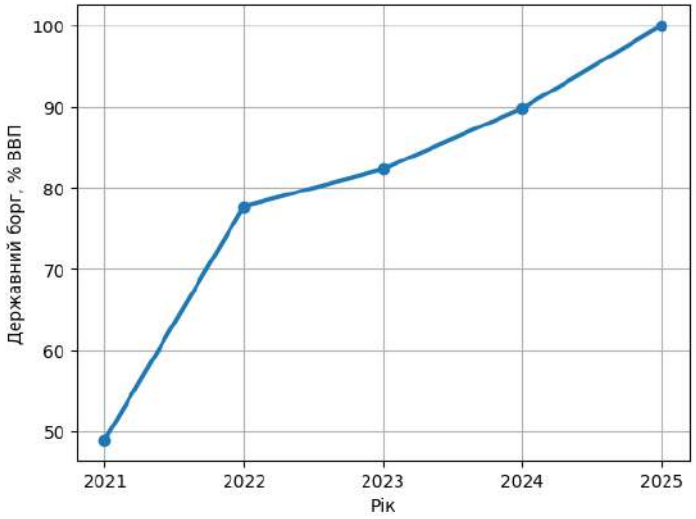

Рис. 2.3. Динаміка державного боргу України у відсотках до ВВП, за 2021–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [23; 21; 22].

Важливим фактором формування державного боргу є міжнародна фінансова підтримка. Співпраця з МВФ та Світовим банком дозволяє забезпечити фінансування бюджету, однак одночасно збільшує боргове навантаження [21; 22].

Сучасний стан боргової безпеки України характеризується рядом ризиків, серед яких найбільш суттєвими є зростання боргового навантаження, залежність від зовнішнього фінансування та підвищення витрат на обслуговування боргу. У середньостроковій перспективі ці фактори можуть обмежувати економічне зростання та ускладнювати реалізацію фінансової політики.

2.2. Оцінка складових фінансової безпеки України

Комплексна оцінка фінансової безпеки держави передбачає аналіз ключових її складових, які відображають різні аспекти функціонування фінансової системи. У сучасних умовах для України особливої актуальності набуває дослідження бюджетної, боргової, валютної та банківської безпеки, оскільки саме ці елементи визначають рівень макрофінансової стабільності та здатність держави протидіяти кризовим викликам.

Аналіз зазначених складових дозволяє виявити як поточний стан фінансової системи, так і основні ризики, що впливають на її функціонування.

Бюджетна безпека є базовим елементом фінансової безпеки, оскільки саме через бюджет реалізується фінансова політика держави. В умовах воєнного стану бюджетна система України функціонує з високим рівнем дефіциту, що обумовлено значними видатками на оборону та соціальну підтримку, табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Основні показники бюджетної безпеки України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Дефіцит бюджету, у % до ВВП	3,4	20,5	20,6	20,0	18,0
Доходи бюджету, у % до ВВП	32	27	30	31	32

Джерело: складено за даними [5; 23; 22]

Значне зростання дефіциту бюджету у 2022–2024 роках свідчить про критичне навантаження на державні фінанси, табл. 2.4. Водночас часткове зменшення дефіциту у 2025 році пов'язане зі стабілізацією економічної ситуації та зростанням податкових надходжень. Разом з тим, зазначене зменшення дефіциту не є результатом структурних реформ бюджетної системи, а обумовлене тимчасовими чинниками, зокрема обсягами міжнародної фінансової допомоги, що не гарантує довгострокової стабільності державних фінансів.

Особливістю бюджетної безпеки України є висока залежність від зовнішнього фінансування, що підтверджується значною часткою міжнародної допомоги у структурі доходів бюджету [21].

Боргова безпека характеризує рівень фінансової стійкості держави та її здатність обслуговувати боргові зобов'язання. У досліджуваний період спостерігається стійка тенденція до зростання державного боргу, рис. 2.4.

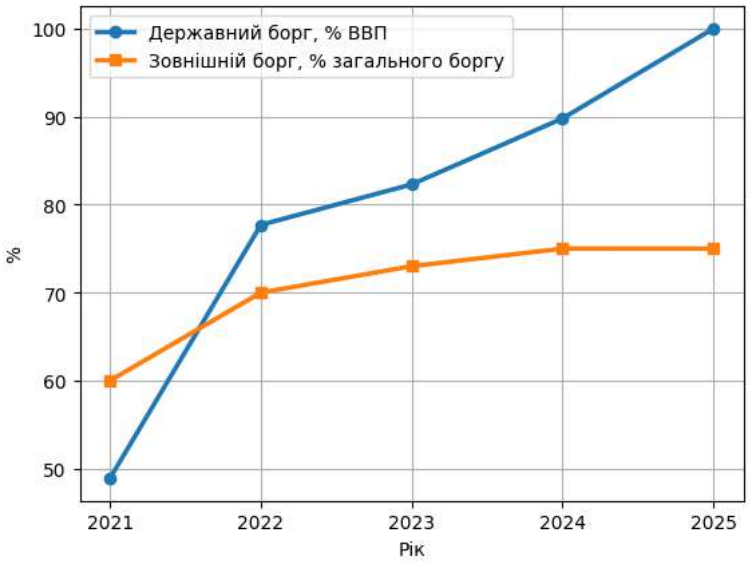

Рис. 2.4. Динаміка показників боргової безпеки України, 2021–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [23; 19].

Зростання боргового навантаження обумовлене необхідністю

фінансування бюджетного дефіциту та підтримки економіки в умовах війни. Водночас висока частка зовнішнього боргу свідчить про значну залежність від міжнародних кредиторів, що створює додаткові ризики для фінансової безпеки. При цьому поточна боргова модель має ознаки нестійкості, оскільки базується на постійному залученні нових запозичень для покриття дефіциту, що формує ризик боргової спіралі у середньостроковій перспективі.

Валютна безпека визначається стабільністю національної валюти та достатністю міжнародних резервів. У сучасних умовах валютна система України демонструє відносну стабільність, що досягається завдяки активній політиці центрального банку, рис. 2.5.

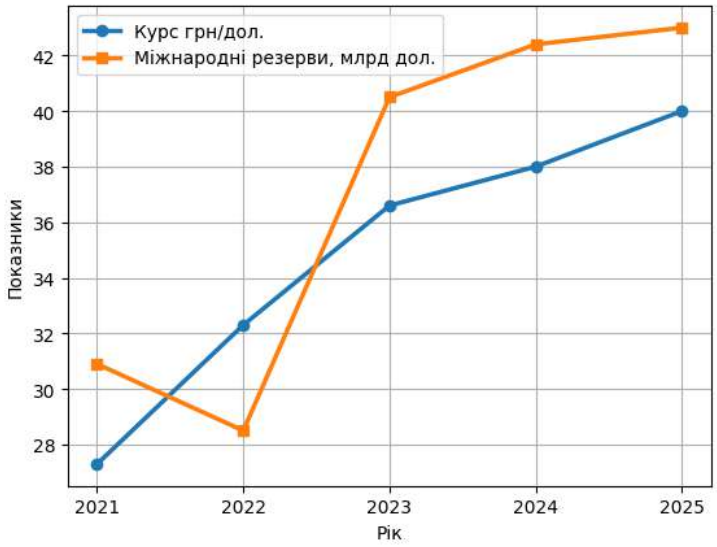

Рис. 2.5. Динаміка показників валютної безпеки України за 2021–2025 рр.

Джерело: складено за даними [4; 25]

Зростання міжнародних резервів у 2023–2025 роках є позитивним фактором, що свідчить про підвищення валютної стійкості. Однак значна частина приросту резервів має зовнішнє походження, що знижує їхню стабілізаційну роль у довгостроковій перспективі та підвищує залежність валютної системи від міжнародної підтримки. Поступова девальвація гривні вказує на збереження структурних дисбалансів у економіці.

Банківська безпека характеризує стабільність банківської системи та її здатність виконувати фінансові функції. У період воєнних викликів банківська система України продемонструвала відносну стійкість, табл. 2.5.

Таблиця 2.5

Показники банківської безпеки України

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2024 р.	2025 р.
Достатність капіталу, %	21,9	20,1	22,4	23,5	>24
Ліквідність (норматив)	виконано	виконано	виконано	виконано	виконано

Джерело: складено за даними [25; 29]

Підтримання високого рівня капіталізації банків свідчить про їхню здатність протистояти кризовим явищам, табл. 2.5. Однак така стійкість значною мірою забезпечується регуляторною підтримкою та обмежувальними заходами, що свідчить про недостатню самостійність банківського сектору в умовах ринкового середовища.

З метою узагальнення результатів аналізу складових фінансової безпеки доцільно застосувати інтегральний підхід до її оцінки. Для цього використовується індекс фінансової безпеки, який формується на основі нормалізованих значень ключових показників бюджетної, боргової, валютної та банківської складових [7; 15; 32]:

$$I_{fs} = \sum_{i=1}^{n} w_i * x_i, \quad (1)$$

де I_{fs} – інтегральний індекс фінансової безпеки;

w_i – вагові коефіцієнти показників;

x_i – нормалізовані значення показників.

У межах даного дослідження для спрощення оцінки використано рівнозначні ваги складових (по 0,25), що дозволяє отримати узагальнену характеристику стану фінансової безпеки.

Проведений аналіз дозволяє зробити висновок, що фінансова безпека України характеризується суперечливими тенденціями. З одного боку, спостерігається стабілізація валютного та банківського секторів, з іншого - зберігаються значні ризики у бюджетній та борговій сферах, рис. 2.6. Графік має порівняльний характер і відображає динаміку показників у часовому розрізі.

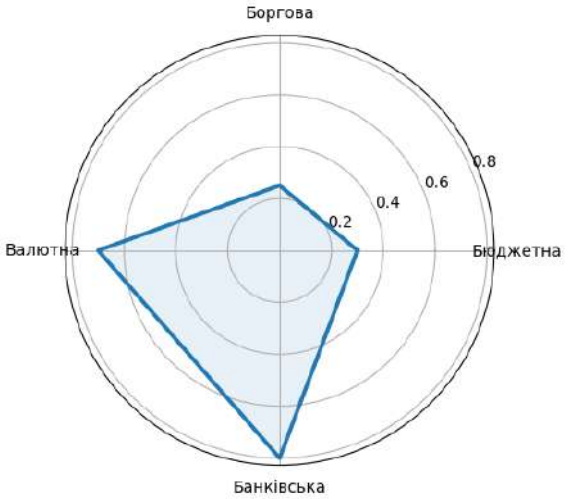

Рис. 2.6. Інтегральна оцінка складових фінансової безпеки України

Джерело: складено автором на основі [23; 19; 25; 22].

Найбільш критичними факторами залишаються високий рівень бюджетного дефіциту, зростання державного боргу, залежність від зовнішнього фінансування. Водночас позитивними є зростання міжнародних резервів, стабільність банківської системи, поступове відновлення доходів бюджету.

Таким чином, сучасний стан фінансової безпеки України потребує комплексного підходу до управління, що поєднує фіскальні, монетарні та інституційні інструменти.

2.3. Загрози та ризики фінансової безпеки України

Сучасний стан фінансової безпеки України формується під впливом комплексу взаємопов’язаних загроз і ризиків, що мають як внутрішній, так і зовнішній характер. Проведений у підрозділах 2.1–2.2 аналіз макроекономічних показників та структурних складових фінансової безпеки дозволяє стверджувати, що фінансова система держави функціонує в умовах підвищеної нестабільності, що зумовлює необхідність системного дослідження дестабілізуючих факторів.

Важливо зазначити, що більшість виявлених ризиків мають системний характер і не можуть бути усунені окремими інструментами фінансової політики, що вимагає комплексного підходу до забезпечення фінансової безпеки.

Фінансова безпека, як інтегральна характеристика стану фінансової системи, є чутливою до макроекономічних коливань, інституційних дисбалансів та зовнішньополітичних факторів. Важливо зазначити, що більшість виявлених ризиків мають системний характер і є взаємопов’язаними, що ускладнює їх нейтралізацію за допомогою окремих інструментів фінансової політики. У випадку України ключовим чинником, що визначає специфіку ризиків, виступає повномасштабна війна, яка суттєво трансформувала як структуру економіки, так і механізми функціонування фінансової системи.

Однією з базових загроз є нестабільність макроекономічного середовища, що проявляється через волатильність ключових показників, зокрема ВВП, інфляції та державного боргу. Як було встановлено у підрозділі 2.1, різке падіння ВВП у 2022 році на 29,1 % суттєво звузило ресурсну базу держави та обмежило можливості фінансового забезпечення економіки [35].

Водночас інфляційні процеси, які досягли пікового значення у 26,6 % у 2022 році, спричинили зниження реальних доходів населення та зростання фінансової невизначеності [25]. Попри подальшу стабілізацію, інфляція залишається чутливою до зовнішніх шоків, що зберігає ризики для фінансової безпеки.

Зростання державного боргу до рівня близько 100 % ВВП у 2025 році також є суттєвим фактором ризику, оскільки підвищує навантаження на бюджет та обмежує можливості фінансового маневру [23].

Бюджетна сфера залишається одним із найбільш вразливих елементів фінансової системи. Високий рівень дефіциту бюджету, що у 2022–2024 роках перевищував 20 % ВВП, свідчить про системні дисбаланси у державних фінансах [3].

Ключовим ризиком є структурна невідповідність між доходами та видатками бюджету. Значна частина видатків спрямовується на оборону та соціальну підтримку, що обмежує можливості фінансування розвитку економіки. У таких умовах держава змушена активно залучати зовнішнє фінансування, що посилює боргові ризики.

Боргова складова фінансової безпеки характеризується високим рівнем залежності від зовнішніх джерел фінансування. Як показано у підрозділі 2.2, частка зовнішнього боргу перевищує 70 % загального державного боргу, що робить фінансову систему вразливою до змін умов міжнародного фінансування [19].

Особливу загрозу становлять валютні ризики, пов’язані з девальвацією гривні; ризики рефінансування боргу; залежність від рішень міжнародних фінансових організацій.

В умовах обмеженого внутрішнього фінансового ринку така залежність є критичним фактором фінансової нестійкості.

Валютна безпека України значною мірою залежить від стабільності національної валюти та достатності міжнародних резервів. Хоча у 2023–2025 роках резерви перевищили 40 млрд дол. США, що є позитивним фактором [2], зберігається тенденція до поступової девальвації гривні.

Це свідчить про наявність структурних дисбалансів у зовнішньоекономічній сфері, зокрема залежність від імпорту, нестабільність експортних надходжень, значний дефіцит поточного рахунку.

У сукупності ці фактори формують підвищений рівень валютних ризиків.

Банківська система України загалом демонструє відносну стійкість, однак зберігає ряд структурних проблем. Незважаючи на високий рівень капіталізації банків, частка проблемних кредитів залишається значною, що обмежує можливості кредитування економіки [25].

Крім того, важливими ризиками є концентрація банківського капіталу, залежність від державних банків, кіберзагрози та технологічні ризики.

У довгостроковій перспективі ці фактори можуть знижувати ефективність фінансового посередництва.

Окрему групу становлять інституційні ризики, пов’язані з ефективністю державного управління фінансовою системою. Попри наявність розвиненої нормативно-правової бази (розглянуто у підрозділі 1.3), її практична реалізація часто ускладнюється нестабільністю законодавства, недостатньою

координацією між органами влади. впливом політичних факторів.

Це знижує ефективність державної фінансової політики та ускладнює забезпечення фінансової безпеки.

Для систематизації виявлених загроз доцільно узагальнити їх у вигляді таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Основні загрози фінансовій безпеці України

Група ризиків	Основні прояви
Макроекономічні	спад ВВП, інфляція
Бюджетні	дефіцит, дисбаланс доходів
Боргові	зростання боргу, зовнішня залежність
Валютні	девальвація, дефіцит платіжного балансу
Банківські	проблемні кредити, концентрація
Інституційні	нестабільність регулювання

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, фінансова безпека України формується під впливом комплексу системних загроз, що мають взаємопов’язаний характер. Найбільш критичними є фіскальні та боргові ризики, які посилюються макроекономічною нестабільністю та зовнішньою залежністю.

Водночас валютна та банківська складові демонструють відносну стабілізацію, що створює передумови для поступового відновлення фінансової системи. Це свідчить про асиметричний характер фінансової безпеки України, коли окремі її елементи розвиваються нерівномірно.

Отримані результати створюють основу для розробки ефективних механізмів забезпечення фінансової безпеки у третьому розділі.

РОЗДІЛ 3
ІНСТРУМЕНТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Державна фінансова політика як інструмент безпеки

Державна фінансова політика є ключовим інструментом забезпечення фінансової безпеки, оскільки саме через неї держава формує умови функціонування фінансової системи, визначає пріоритети розподілу ресурсів і реалізує механізми протидії фінансовим ризикам. У сучасних умовах для України значення фінансової політики суттєво посилюється, що обумовлено необхідністю одночасного фінансування оборонних потреб, підтримки соціальної стабільності та стимулювання економічного відновлення.

Аналіз результатів попереднього розділу засвідчив наявність системних ризиків у бюджетній, борговій та валютній сферах, що потребує застосування узгоджених інструментів фінансової політики. У цьому контексті державна фінансова політика виступає не лише інструментом макроекономічного регулювання, але й механізмом забезпечення стійкості фінансової системи.

Відповідно до Стратегії економічної безпеки України, фінансова політика має бути спрямована на забезпечення макрофінансової стабільності, зниження боргових ризиків та підвищення ефективності використання бюджетних ресурсів [9]. У свою чергу, міжнародні організації, зокрема МВФ та Світовий банк, наголошують на необхідності поєднання фіскальної дисципліни та стимулювання економічного зростання як базових умов фінансової безпеки [21; 22].

У структурі державної фінансової політики доцільно виділити три ключові складові: бюджетну, податкову та боргову політику, які у сукупності формують механізм забезпечення фінансової безпеки.

Бюджетна політика є центральним елементом державної фінансової політики, оскільки через бюджет здійснюється перерозподіл значної частини фінансових ресурсів та реалізація пріоритетів державного розвитку. В умовах воєнного стану бюджетна політика України набуває характеру антикризового

інструменту, спрямованого на забезпечення фінансової стійкості та підтримку ключових секторів економіки.

Відповідно до Бюджетного кодексу України, бюджетна політика визначає принципи формування та виконання бюджету, а також механізми контролю за використанням бюджетних коштів [1]. У контексті фінансової безпеки її основними завданнями є забезпечення збалансованості бюджету, мінімізація дефіциту та ефективне використання фінансових ресурсів.

Аналіз сучасного стану бюджетної безпеки, проведений у підрозділі 2.2, свідчить про високий рівень дефіциту бюджету, що перевищує 20 % ВВП у кризовий період. Це обумовлює необхідність удосконалення бюджетної політики з метою зниження фіскальних ризиків.

У сучасних умовах бюджетна політика України реалізується за такими напрямами:

- концентрація ресурсів на фінансуванні оборонного сектору;
- оптимізація бюджетних видатків;
- підвищення ефективності бюджетного планування;
- залучення міжнародної фінансової допомоги.

Водночас, як показує практика, надмірна орієнтація на зовнішні джерела фінансування створює ризики довгострокової залежності та обмежує фінансову автономію держави [21].

З метою підвищення ефективності бюджетної політики доцільно впроваджувати сучасні підходи, зокрема концепцію «value for money», яка передбачає оцінювання результативності бюджетних витрат, табл. 3.1 [13; 19].

Таблиця 3.1

Основні напрями бюджетної політики у сфері фінансової безпеки

Напрям	Зміст
Фіскальна стабілізація	зниження дефіциту
Оптимізація видатків	ефективне використання ресурсів
Прозорість	підвищення підзвітності
Цифровізація	автоматизація бюджетних процесів

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, бюджетна політика виступає базовим інструментом забезпечення фінансової безпеки, однак її ефективність залежить від здатності держави забезпечити баланс між фінансуванням поточних потреб і довгостроковими цілями розвитку.

Податкова політика є важливим елементом фінансової політики, що визначає обсяг і структуру доходів бюджету та впливає на економічну активність суб'єктів господарювання. Вона виконує не лише фіскальну, але й регулюючу функцію, стимулюючи або стримуючи економічні процеси.

Податковий кодекс України встановлює правові засади функціонування податкової системи, визначаючи перелік податків, порядок їх адміністрування та права платників податків [31]. У контексті фінансової безпеки податкова політика має забезпечувати стабільні надходження до бюджету при збереженні сприятливого бізнес-клімату.

Аналіз показує, що в умовах воєнного стану податкова політика України зазнала суттєвих змін, спрямованих на підтримку бізнесу, зокрема через зниження податкового навантаження та спрощення процедур адміністрування. Водночас це призвело до тимчасового скорочення бюджетних надходжень.

Однією з ключових проблем податкової політики залишається високий рівень тіньової економіки, який, за оцінками Міністерства економіки, становить близько 30 % ВВП [11]. Це суттєво обмежує доходну базу бюджету та знижує ефективність фінансової системи.

У сучасних умовах пріоритетними напрямами податкової політики є:

- цифровізація податкового адміністрування;
- боротьба з ухиленням від сплати податків;
- гармонізація податкового законодавства з нормами ЄС;
- забезпечення стабільності податкових правил.

Таким чином, ефективна податкова політика є необхідною умовою забезпечення фінансової безпеки, оскільки формує ресурсну базу держави та впливає на економічну активність.

Боргова політика є складовою фінансової політики, що визначає

стратегію управління державним боргом та спрямована на забезпечення його стійкості. У сучасних умовах для України боргова політика набуває критичного значення через високий рівень боргового навантаження.

Відповідно до міжнародної практики, ефективна боргова політика передбачає оптимізацію структури боргу, зниження вартості його обслуговування та мінімізацію ризиків рефінансування [21; 22].

Аналіз боргової безпеки (підрозділ 2.2.2) показує, що державний борг України наближається до 100% ВВП, що свідчить про високий рівень боргового ризику. При цьому значна частина боргу є зовнішньою, що підвищує валютні ризики [19].

У цих умовах боргова політика має бути спрямована на:

- диверсифікацію джерел фінансування;
- розвиток внутрішнього ринку державних цінних паперів;
- оптимізацію структури боргу;
- зниження залежності від зовнішніх кредиторів.

Важливу роль у реалізації боргової політики відіграє Міністерство фінансів України, яке здійснює управління державним боргом та координує співпрацю з міжнародними фінансовими організаціями [23].

Разом з тим, сучасна боргова політика України має обмежені можливості маневру, оскільки значна частина запозичень спрямовується на покриття бюджетного дефіциту, а не на інвестиційні цілі. Це свідчить про необхідність переходу до більш збалансованої моделі управління державним боргом.

Таким чином, державна фінансова політика виступає ключовим інструментом забезпечення фінансової безпеки України, поєднуючи бюджетну, податкову та боргову складові. Її ефективність визначається здатністю держави забезпечити баланс між фінансовою стабільністю та економічним розвитком.

В умовах сучасних викликів для України характерна необхідність поєднання антикризових заходів із довгостроковими реформами, що забезпечують підвищення стійкості фінансової системи. Це створює основу для подальшого дослідження інших інструментів забезпечення фінансової безпеки,

зокрема монетарної політики та інституційних механізмів.

3.2. Монетарна політика як інструмент забезпечення фінансової безпеки України

Монетарна політика є одним із ключових інструментів забезпечення фінансової безпеки держави, оскільки безпосередньо впливає на стабільність грошового обігу, рівень інфляції, валютний курс та функціонування банківської системи. У сучасних умовах для України значення монетарної політики суттєво посилюється через необхідність забезпечення макрофінансової стабільності в умовах воєнних викликів та високої зовнішньої залежності.

Як було встановлено у підрозділах 2.1–2.2, інфляційні процеси, валютні коливання та боргове навантаження формують комплекс ризиків фінансової безпеки. Саме тому монетарна політика виступає інструментом їх стримування та стабілізації економічного середовища.

Відповідно до міжнародної практики, зокрема рекомендацій МВФ, ефективна монетарна політика має забезпечувати цінову стабільність, контроль інфляції та підтримку фінансової системи [36]. В Україні ці функції реалізуються центральним банком держави.

Ключовим суб’єктом реалізації монетарної політики є Національний банк України, який відповідно до законодавства забезпечує стабільність національної грошової одиниці та функціонування банківської системи [2].

У сучасних умовах діяльність НБУ характеризується поєднанням інфляційного таргетування та антикризових заходів. У період 2022–2025 років центральний банк реалізував комплекс політичних рішень, спрямованих на:

- стабілізацію валютного ринку;
- контроль інфляції;
- підтримку ліквідності банківської системи;
- збереження довіри до фінансових інститутів.

Особливістю монетарної політики України стало застосування гнучких інструментів регулювання, що дозволило адаптуватися до нестандартних умов

воєнного часу. Зокрема, було запроваджено валютні обмеження, змінено режим курсоутворення та посилено контроль за рухом капіталу.

Водночас слід зазначити, що значна частина стабілізаційних заходів має тимчасовий характер і обумовлена кризовими умовами, що обмежує їх ефективність у довгостроковій перспективі.

Облікова ставка є основним інструментом монетарної політики, який використовується для регулювання вартості грошей в економіці. Через зміну облікової ставки центральний банк впливає на кредитну активність, рівень інфляції та інвестиційну діяльність.

У 2022 році НБУ різко підвищив облікову ставку до 25 %, що стало необхідним кроком для стримування інфляційного тиску та стабілізації валютного ринку [24]. Це рішення дозволило:

- знизити інфляційні очікування;
- підвищити привабливість гривневих активів;
- стабілізувати фінансову систему.

У подальшому, зі зниженням інфляції, відбулося поступове пом’якшення монетарної політики та зниження облікової ставки. Така динаміка свідчить про перехід від жорсткої антикризової політики до більш збалансованого режиму регулювання.

Водночас ефективність облікової ставки як інструменту монетарної політики в Україні обмежується рядом факторів, серед яких:

- низька чутливість кредитного ринку;
- структурні дисбаланси економіки;
- обмежений розвиток фінансового ринку.

Це зумовлює необхідність використання додаткових інструментів монетарного регулювання.

Динаміка облікової ставки Національного банку України відображає зміну підходів до реалізації монетарної політики в умовах кризових явищ та макроекономічної нестабільності. У період 2021–2025 років спостерігається суттєва волатильність цього показника, що зумовлена необхідністю реагування

на інфляційні та валютні ризики.

Зокрема, у 2022 році відбулося різке підвищення облікової ставки, що стало одним із ключових інструментів стримування інфляційного тиску та стабілізації фінансового ринку. Подальша динаміка свідчить про поступове пом’якшення монетарної політики у міру стабілізації макроекономічної ситуації (рис. 3.1).

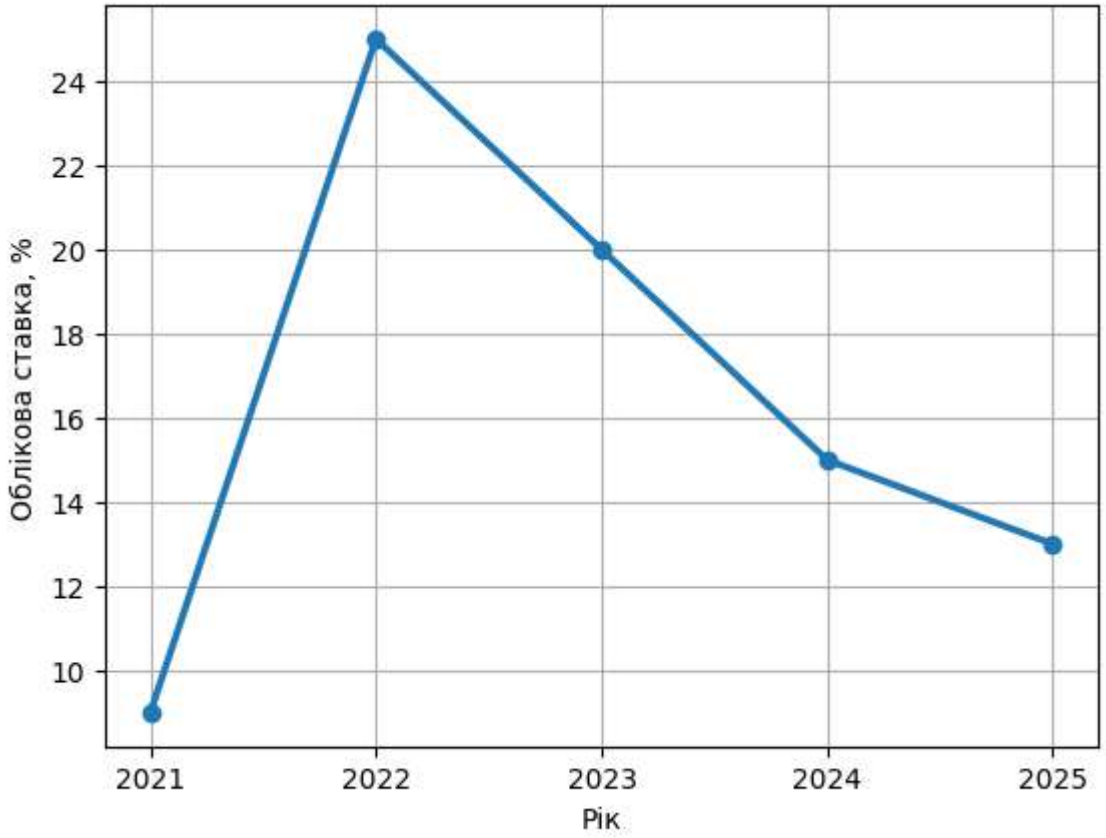

Рис. 3.1. Динаміка облікової ставки НБУ, 2021–2025 рр.

Джерело: складено автором на основі [25].

Як видно з рис. 3.1, у 2021 році облікова ставка перебувала на відносно помірному рівні, що відповідало стабільному стану економіки. Однак у 2022 році її різке підвищення до 25% стало реакцією на воєнні та інфляційні шоки, а також необхідністю підтримання стабільності національної валюти.

У наступні роки спостерігається тенденція до поступового зниження облікової ставки, що свідчить про зменшення інфляційного тиску та перехід до більш м’якої монетарної політики. Водночас рівень ставки залишається відносно високим, що обумовлено збереженням макрофінансових ризиків.

Таким чином, облікова ставка виступає ефективним інструментом забезпечення фінансової безпеки, оскільки дозволяє оперативно реагувати на зміни економічного середовища та підтримувати макрофінансову стабільність.

Валютне регулювання є важливим елементом монетарної політики, що спрямований на забезпечення стабільності національної валюти та збалансованості платіжного балансу. В умовах відкритої економіки валютна політика має вирішальне значення для підтримки фінансової безпеки.

Відповідно до Закону України «Про валюту і валютні операції», валютне регулювання передбачає встановлення правил здійснення валютних операцій та контроль за рухом капіталу [24]. У сучасних умовах НБУ активно використовує валютні інтервенції та адміністративні обмеження для стабілізації валютного ринку.

У 2022–2023 роках було запроваджено фіксований валютний курс, що дозволило уникнути різких коливань гривні. Надалі відбувся перехід до більш гнучкого курсоутворення, що сприяло поступовій адаптації економіки до ринкових умов.

Важливим елементом валютної безпеки є рівень міжнародних резервів, які у 2023–2025 роках перевищили 40 млрд дол. США, що забезпечує достатній рівень зовнішньої стійкості [4].

Разом з тим, валютна політика України стикається з рядом викликів, серед яких:

- залежність від зовнішнього фінансування;
- нестабільність експортних надходжень;
- високий рівень імпортозалежності.

Ці фактори обмежують ефективність валютного регулювання та потребують комплексного підходу до управління валютною сферою.

Таким чином, монетарна політика виступає важливим інструментом забезпечення фінансової безпеки України, поєднуючи інструменти регулювання грошового обігу, процентних ставок та валютного ринку. Її ефективність визначається здатністю центрального банку забезпечити баланс

між стабілізацією фінансової системи та стимулюванням економічного розвитку.

У сучасних умовах для України характерне поєднання жорстких антикризових заходів із поступовим переходом до більш гнучкої монетарної політики, що створює передумови для зміцнення фінансової безпеки у середньостроковій перспективі.

3.3. Інституційні та сучасні інструменти забезпечення фінансової безпеки України

У сучасних умовах трансформації економіки та поглиблення глобалізаційних процесів забезпечення фінансової безпеки держави неможливе без впровадження інституційних та інноваційних інструментів. Якщо бюджетна та монетарна політика формують базові механізми фінансової стабілізації, то сучасні інструменти – цифровізація, детінізація, диверсифікація фінансування та євроінтеграція – забезпечують довгострокову стійкість фінансової системи.

Аналіз, проведений у розділі 2, показав, що ключові ризики фінансової безпеки України пов’язані не лише з макроекономічними дисбалансами, але й з інституційною слабкістю та обмеженістю фінансових ресурсів. Це обумовлює необхідність застосування комплексних інструментів, спрямованих на підвищення ефективності функціонування фінансової системи.

Цифровізація фінансової системи є одним із найбільш ефективних інструментів підвищення фінансової безпеки, оскільки сприяє прозорості фінансових потоків, зменшенню корупційних ризиків та підвищенню ефективності державного управління.

В Україні цифровізація фінансів активно впроваджується через розвиток електронних сервісів, автоматизацію бюджетних процесів та використання інформаційних систем управління державними фінансами. Важливу роль у цьому процесі відіграють електронні платіжні системи, цифрові податкові сервіси та система відкритих даних.

За даними Національний банк України, рівень безготівкових розрахунків

в Україні постійно зростає, що свідчить про підвищення цифровізації фінансової системи [2]. Це позитивно впливає на фінансову безпеку, оскільки дозволяє контролювати фінансові потоки та знижувати рівень тіньової економіки.

Водночас цифровізація створює нові ризики, зокрема кіберзагрози, що потребує розвитку системи кібербезпеки та захисту фінансової інформації.

Детінізація економіки є важливим інструментом забезпечення фінансової безпеки, оскільки дозволяє розширити доходну базу бюджету та підвищити ефективність функціонування фінансової системи.

За оцінками Міністерства економіки України, рівень тіньової економіки становить близько 30 % ВВП [11], що свідчить про значні втрати державного бюджету та обмеження фінансових можливостей держави.

Основними інструментами детінізації є:

- цифровізація податкового адміністрування;
- посилення контролю за фінансовими операціями;
- стимулювання безготівкових розрахунків;
- удосконалення законодавчої бази.

Важливим аспектом детінізації є формування довіри до державних інститутів, оскільки добровільне виконання податкових зобов’язань значною мірою залежить від ефективності державного управління.

Диверсифікація джерел фінансування є ключовим інструментом зниження фінансових ризиків та забезпечення стійкості фінансової системи. У сучасних умовах для України характерна висока залежність від зовнішнього фінансування, що було встановлено у підрозділі 2.2.

З метою зниження цієї залежності доцільно:

- розвивати внутрішній ринок державних цінних паперів;
- залучати приватні інвестиції;
- стимулювати розвиток фінансового ринку;
- використовувати альтернативні джерела фінансування.

Згідно з рекомендаціями Організація економічного співробітництва та

розвитку, диверсифікація фінансових джерел сприяє підвищенню стійкості економіки та зниженню ризиків фінансових криз [20].

Водночас ефективна диверсифікація потребує розвитку фінансової інфраструктури та підвищення довіри інвесторів.

Європейська інтеграція є стратегічним напрямом розвитку України та важливим інструментом забезпечення фінансової безпеки. Гармонізація законодавства з нормами ЄС сприяє підвищенню прозорості фінансової системи та зміцненню інституційної спроможності держави.

Інтеграція до фінансової системи ЄС передбачає:

- адаптацію фінансового законодавства;
- розвиток фінансових ринків;
- підвищення стандартів фінансового регулювання;
- розширення доступу до фінансових ресурсів.

Відповідно до Національної економічної стратегії до 2030 року, євроінтеграція є одним із ключових факторів підвищення фінансової безпеки України [33].

Водночас цей процес супроводжується певними викликами, зокрема необхідністю адаптації економіки до конкурентного середовища та підвищення вимог до фінансових інститутів.

Таким чином, інституційні та сучасні інструменти забезпечення фінансової безпеки України формують основу її довгострокової стійкості. Цифровізація, детінізація, диверсифікація фінансування та євроінтеграція взаємодіють між собою, створюючи комплексний механізм зміцнення фінансової системи.

У сучасних умовах їх ефективне застосування дозволяє не лише мінімізувати фінансові ризики, але й створити передумови для сталого економічного розвитку, що є ключовою умовою забезпечення національної безпеки.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження фінансової безпеки України, її теоретичних засад, сучасного стану та інструментів забезпечення досягнуто поставленої мети та вирішено визначені у вступі завдання.

У першому розділі узагальнено теоретичні підходи до визначення фінансової безпеки держави та встановлено її місце у системі національної безпеки. Доведено, що фінансова безпека є системоутворюючою складовою економічної безпеки, яка забезпечує ресурсну основу функціонування держави, реалізацію її соціально-економічних функцій та здатність протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Узагальнення наукових підходів дозволило трактувати фінансову безпеку як інтегральну характеристику стану фінансової системи, що поєднує ресурсний, функціональний та захисний аспекти.

Визначено, що структура фінансової безпеки має комплексний характер і включає взаємопов’язані складові: бюджетну, боргову, валютну, банківську, інвестиційну та податкову. Встановлено, що ефективність кожної з них визначається не ізольовано, а через узгоджене функціонування всієї фінансової системи. Окремо обґрунтовано роль нормативно-правового забезпечення як інституційної основи фінансової безпеки, що формує правила функціонування фінансової системи та механізми державного регулювання.

У другому розділі здійснено комплексний аналіз сучасного стану фінансової безпеки України. Встановлено, що макроекономічні передумови її забезпечення характеризуються значною нестабільністю, зумовленою воєнними викликами, інфляційними процесами та зростанням державного боргу. Виявлено, що у 2022 році відбулося різке погіршення макроекономічних показників, зокрема скорочення ВВП, зростання інфляції та бюджетного дефіциту, тоді як у 2023–2025 роках спостерігається поступова стабілізація, значною мірою забезпечена зовнішньою фінансовою підтримкою.

Оцінка складових фінансової безпеки показала, що найбільш вразливими є бюджетна та боргова складові, які характеризуються високим рівнем дефіциту

та зростанням боргового навантаження. Валютна безпека підтримується завдяки значним міжнародним резервам, однак залежить від зовнішніх джерел фінансування. Банківська система демонструє відносну стійкість, проте зберігає ризики, пов’язані з якістю кредитного портфеля та структурою активів.

Виявлено, що ключові загрози фінансовій безпеці України мають системний характер і включають боргову залежність, бюджетну нестабільність, інфляційні та валютні ризики, високу частку тіньової економіки та залежність від зовнішнього фінансування. Встановлено, що ці загрози є взаємопов’язаними та підсилюють одна одну, що ускладнює їх нейтралізацію в межах окремих інструментів державної політики.

У третьому розділі досліджено інструменти забезпечення фінансової безпеки України. Обґрунтовано, що ключову роль відіграє державна фінансова політика, яка реалізується через бюджетну, податкову та боргову складові. Доведено, що ефективність бюджетної політики визначається рівнем збалансованості бюджету, податкова політика формує дохідну базу держави, а боргова політика впливає на фінансову стійкість та незалежність країни.

Визначено, що монетарні інструменти, зокрема облікова ставка та валютне регулювання, є важливими механізмами забезпечення макрофінансової стабільності. Діяльність Національного банку України у період воєнного стану дозволила стабілізувати фінансову систему, стримати інфляційні процеси та підтримати валютний ринок.

Обґрунтовано, що в сучасних умовах важливого значення набувають інституційні та інноваційні інструменти забезпечення фінансової безпеки. Зокрема, цифровізація фінансової системи сприяє підвищенню прозорості фінансових потоків, детінізація економіки - розширенню доходної бази бюджету, диверсифікація джерел фінансування - зниженню фінансових ризиків, а інтеграція до фінансової системи ЄС - підвищенню інституційної спроможності держави.

За результатами дослідження встановлено, що фінансова безпека України перебуває у стані підвищеної вразливості, однак має потенціал для зміцнення за

умови реалізації комплексної державної політики, спрямованої на забезпечення макрофінансової стабільності, зниження боргового навантаження, розвиток фінансових ринків та інтеграцію до європейського економічного простору.

Отже, досягнення належного рівня фінансової безпеки України можливе лише за умови поєднання традиційних інструментів фінансової політики з сучасними інституційними та інноваційними механізмами, що забезпечить стійкість фінансової системи та сприятиме довгостроковому соціально-економічному розвитку держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України : Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17

2. Національний банк України. Офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua

3. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. URL: https://mof.gov.ua

4. Державна служба статистики України. Офіційний сайт. URL: https://ukrstat.gov.ua

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр

6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19

7. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Мінекономрозвитку України від 29.10.2013 № 1277. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v1277731-13

8. Стратегія національної безпеки України (2020). URL: https://www.president.gov.ua

9. Стратегія економічної безпеки України до 2025 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua

10. Світовий банк. Огляд економіки України (Ukraine Economic Update). URL: https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine

11. Міністерство економіки України. Тіньова економіка в Україні. URL: https://me.gov.ua

12. Міжнародний валютний фонд. Програма розширеного фінансування для України (EFF). URL: https://www.imf.org/uk/Countries/UKR

13. Гриценко А.А. Економічна безпека: теорія та практика. URL: https://finukr.org.ua/docs/FU_21_07_007_uk.pdf

14. Пащук А. Запобігання та протидія ризикам економічної безпеки: сутність та значення // Юридичний вісник. 2025. № 1. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v1_2025/30.pdf

15. Khalatur S. The role of some indicators of financial security in Ukraine in the context of transnationalization and national interests // Investment Management and Financial Innovations. 2018. Vol. 15(3). URL: http://dx.doi.org/10.21511/imfi.15(3).2018.20

16. Пащук А. Запобігання та протидія ризикам економічній безпеці: сутність та значення. Юридичний вісник. 2025. № 1. URL: https://yurvisnyk.in.ua/v1_2025/30.pdf

17. Міжнародний валютний фонд. Світовий економічний огляд (World Economic Outlook) 2025. URL: https://www.imf.org

18. Національний банк України. Зовнішній борг України. URL: https://bank.gov.ua

19. Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD). Розвиток фінансових ринків України. URL: https://www.oecd.org

20. Міжнародний валютний фонд. Звіт по Україні (Country Report) 2026. URL: https://www.imf.org

21. Світовий банк. Огляд економіки України. URL: https://www.worldbank.org

22. Міністерство фінансів України. Державний борг України. URL: https://mof.gov.ua

23. Про валюту і валютні операції : Закон України від 21.06.2018 № 2473-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2473-19

24. Національний банк України. Інфляційний звіт 2025. URL: https://bank.gov.ua

25. Міжнародний валютний фонд. Звіт про глобальну фінансову стабільність 2025. URL: https://www.imf.org

26. Центр економічної стратегії. Економіка війни (War Economy Tracker). URL: https://ces.org.ua

27. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-III. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2121-14

28. Національний банк України. Огляд банківського сектору 2025. URL:

https://bank.gov.ua

29. Про інвестиційну діяльність : Закон України від 18.09.1991 № 1560-XII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12

30. Податковий кодекс України : Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

31. Міжнародний валютний фонд. Керівництво з платіжного балансу (BPM6). URL: https://www.imf.org

32. Національна економічна стратегія до 2030 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua

33. Організація Об'єднаних Націй. Система національних рахунків (SNA). URL: https://unstats.un.org

34. Державна служба статистики України. Валовий внутрішній продукт України. URL: https://ukrstat.gov.ua

35. Міжнародний валютний фонд. Інфляція та монетарна політика. URL: https://www.imf.org

36. Онищенко С.В., Маслій О.А., Глушко А.Д., Черв'як А.В. Загрози соціально-економічній безпеці України: монографія. Полтава: Національний університет імені Юрія Кондратюка, 2022. 375 с.

37. Аналітичні матеріали щодо державного боргу України / Мінфін України URL: https://mof.gov.ua/uk/derzhavnijborg-ta-garantovanij-derzhavjuborg_osn_inf

38. Буткевич О. В., Халецька З. П., Гора А. В. Особливості оцінювання фінансової безпеки держави в умовах нестабільної економіки. The modern trends in the development of business social responsibility: V International scientific conference (June 25-26, 2021. Lisbon, Portugal). Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. С. 79-83.

39. Гетманенко О.О. Сучасний стан та тенденції розвитку фінансової безпеки України в умовах триваючої глобалізації світового господарства.ьІнвестиції: практика та досвід. 2020. № 13-14. С. 40-49.

40. Гнатенко В. Загрози економічній безпеці держави в умовах

глобалізації. Аспекти публічного управління. 2021. Т. 9, № 1. С. 55–62.

41. Денисов О. Економічна безпека галузей промисловості в системі економічної безпеки держави : Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису. Київ: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2019. 496 с.

42. Доходи державного бюджету України. Аналітичний портал Open budget. URL: https://openbudget.gov.ua/national-budget/incomes

43. Формування страхового ринку України в контексті сталого розвитку : Звіт про науково-дослідну роботу. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/324217603.pdf

44. Касперович Ю.В. Фіскальна безпека держави в умовах гібридної війни: аналітична доповідь. Київ : Фенікс, 2019. 128 с.

45. Про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом : Конвенція Ради Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text

46. Кулінська А.В. Державне управління фінансовою складовою економічної безпеки національної економіки України / А.В. Кулінська: дис. … докт. економ. наук: 08.00.03 (економіка та управління національним господарством (економічні науки)). Одеса: Одеський національний політехнічний університет, 2017. 531 с.

47. Мороз Максим Олександрович. Інвестиційна безпека України [Текст] : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08 / Мороз Максим Олександрович ; Держ. ВНЗ "Ун-т банк. справи". Київ, 2019. 24 с.

48. Музичка О.М., Журибіда Н.Р., Галько Є.О. Методичні підходи до оцінювання рівня фінансової безпеки банків. Бізнес Інформ. 2019. № 3. С. 322-327.

49. Носань Н.С. Проблемні аспекти діагностики стану фінансової безпеки України: експертний підхід. Причорноморські економічні студії. № 43. 2019. С. 69-73.

50. Павліченко Є., Гузенко О. Нормативно-правове регулювання економічної безпеки України. Адміністративне право і процес. 2020. № 7. С. 169–

174.

51. Рибак С. О. Механізм забезпечення бюджетної безпеки держави в умовах трансформації фінансових відносин : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Чернігів, 2020. 40 с.